

Kasena

gancɔ
tɔlɔnɔ
kuri
pulim
tɔnɔ

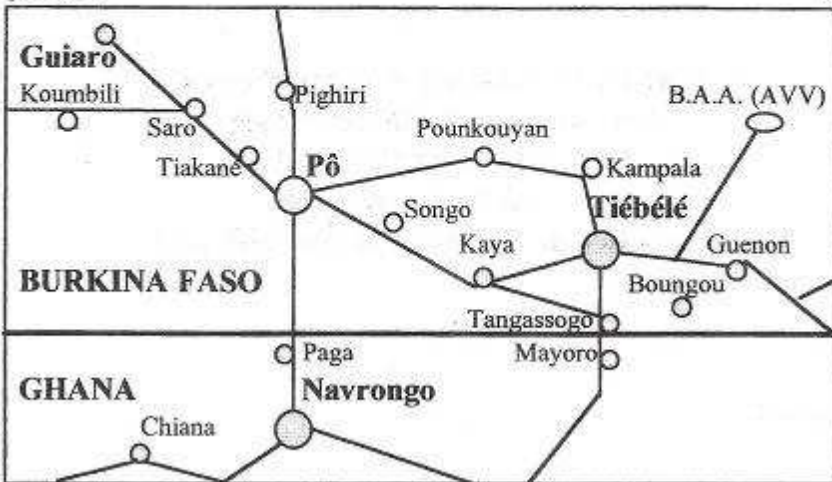
Traces de l'histoire des Kasena

**Kasɩna tɩnɩ kuri pulim tɔnɔ,
 dɩ kulɩ na kɩ kɩ kɛ
 Kasɩna tɩɩ kum nɩ tɩn**

(Traces de l'histoire des Kasɩna)

Kasɩm	tɔn-vɔɔru	3 - 49
Français	pages	51 - 99

Kasɔnɔ na wɛ mɛ tɩn :
 (Localisation de la région kasena)

L'alphabet utilisé dans cette publication est en accord avec l'alphabet agréé par la Commission Nationale des Langues Burkinabè.

Deuxième édition
Deuxième impression
Premier trimestre 2008

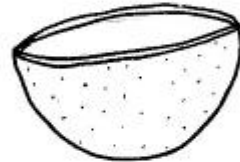
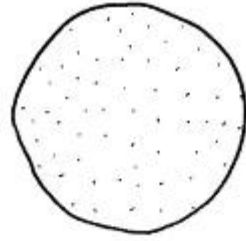
© Tous droits réservés
Société Internationale
de Linguistique 01 B.P. 1784
Ouagadougou 01 Burkina Faso

Envoyez vos questions et suggestions à
Awε & Kawε, Urs & Idda Niggli
B.P. 1784, Ouagadougou 01
Burkina Faso
courrier électronique: Urs-Idda_Niggli@sil.org

KS0107

1. Lugu baɗa kurim pulim

Kasɓna buɗi ni, weyuu di tɩga yi zuɗ-pum mu. We laan ma boɗri zuɗa kam kuntu. Di na boɗri-ka tɩn, ka puuri dɩm dɩdua ba na bei ni tɩga tɩn, ma tu kuri ku daari, yi ka puuri dɩlu ba na mai ba bei ni weyuu tɩn din baɗa. Kuntu mu we na naani weyuu di tɩga te tɩn. Kuntu kwaga ni, we laan ma di ŋuna ka na zigɩ weyuu ni ka ba ka kwaarɩ tɩga. Ŋuna kam kuntu mu dayigɔ noɗnu wum de o tu tɩga baɗa. We deen pugɩ zuɗa mu o yuu ni, di daari di le-o tankolo. Wuntu mu yi tɩga kam tu, beɗwaani we kwe tɩga kam di pa wuntu mu. Zuɗa kam we na pugɩ o yuu ni tɩn, ku yi si o ta ma pai tɩga kam mu na si ka taa nyɗa. Ku daari zuɗa kam puuri dɩm dɩdua kalu na yi weyuu tɩn, mu we jaani di din di te. Kuntu mu te, Kasɓna na lagɩ ba kaani jwɛm ba yɛni ba te butara kantu, ba wi: «Baɗa-we di di kaani Katɩga zuɗa di ka puuri tɩn.» Maɗa maama, ba yɛni ba te butara kam kuntu mu yigɔ, yi ba laan daari ba kaani ba jwɛm.

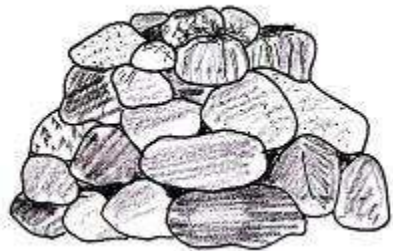

Tiɓa kam dɛɛn yi ti-lɩa mu bwɛm yɪranɩ nɩnɛɛnɩ bwɛru te. Ku yi vu-fɔrɔ dɛɛn mu tu ku ba ku fuli ka baɗa nɩ yi ka baɗa kam laan ku. Ku daaru ka kuri dɩm ta yi bwɛm yɪranɩ mu.

Kulu kulu dɛɛn nan ya ta tɛri tiɓa baɗa nɩ, ku yi zuɗ-lɔɔnɩ dɩm mu jɩgi wɛɛnu tɩlu maama laan na wu lugu baɗa nɩ tɩn. Bɛɗwaanɩ wɛ dɛɛn kwe zuɗ-lɔɔnɩ dɩm dɩ pa tiɓa tu wum mu. Tiɓa tu wum laan na kaanɩ tiɓa kam baɗa nɩ kuntu tɩn, mu zuɗ-lɔɔnɩ dɩm laan jigi baara dɩ kaana yi ba lura, ku wɛli dɩ vara dɩ wo-duuru ku na yi mɩna-ba, dɩ mumunɛ-ba, dɩ wɛɛnu ti dwi ti dwi.

Tiɓa kam kwaga nɩ, wɛ laan kɩ kaanɩm je mu tiɓa kam baɗa nɩ, ba na mai ba bɛi nɩ tangwana. Wɛ nan kɩ tangwana yam dɩ pa tiɓa kam mu. Ku lagi ku ta nɩ tiɓa kam yi tangwana yam nu mu,

yi tangwana yam yi tiɓa kam biɛ. Maɗa kalu maama tiɓa kam tu wum na yɛni o kaanɩ tiɓa kam tɩn, tangwana yam mu jaanɩ kaanɩm dɩm ya diini wɛ-sɔɗɔ. Ya na jaanɩ kaanɩm dɩm ya din, wɛ laan wú yɛni dɩ kwe wɛɛnu dɩ pa-ya, si ya ja tu tiɓa. Kuntu mu pɛ wɛɛnu tɩlu na wu tiɓa baɗa nɩ tɩn, ku na yi nabiinɛ lura dɩ wo-vaalu kɛm, dɩ vara bru dɩ wɛɛnu zanzan kɛm, wu lugu baɗa nɩ.

Dayigɛ nɔɔnu wulu wɛ na yagi tiɓa baɗa nɩ, si o taa yi tiɓa tu tɩn, mu yi Kasɩna dwi dɩm kuri na puli wulu yɪra nɩ tɩn, ku lagi ku ta nɩ mu Kasɩna dwi dɩm na-nabaaru.

Mu dayigə nɔɔna balu na wu tɔga baŋa ni tɔn kuri na puli te tɔn. Tɔga tu dɛɛn yi wulu na yi wɛ tɔntɔŋɔ sɛ o taa nii tɔga kam baŋa ni tɔn mu. Tɔga tu warɛ woŋ-woŋo o naani, tɔga tu nan mu pɛ wəɛnu tɔlu na wu tɔga baŋa ni tɔn, ku na yi wudiu naa wəɛnu tɔdonnə tɔm maama ba, ti wu tɔga baŋa ni.

2. Tɔnɛ kuri na puli te tɔn

Tɔnɛ kuri pulim yi kuni zanzan mu Kasɔna tee ni. Ama dɛ na lagi dɛ nii, ti didua didua wunɛ ku yi wəɛnu tɔtɔ mu dɛ na da taan taan :

Dayigə tu wal ku yi nɔɔnu wulu na beeri o vu jəni jəgə ni tɔn. Ku wal ku yi pa-bu, naa tɔɔru, naa nayɛru

Bɔle tu ma yi nɔɔnu mu maŋɛ o wɛ ka jəgə kam ni.

Bɔtɔ tu maa yi ku culə jəgə.

Dɛ na kwe **dayigə tu** wum, tɔu paaru kuri puli nɔɔnu wulu na beeri o nuŋi je sɔdonnə o ba o jəni tɔn yɛra ni mu maŋa maama. Tɔu kum paaru kwara kam wu wuntu jɔŋa ni mu.

Dɛ na kwe **bɔle tu** wum, nɔɔna balu na yəni ba maŋɛ ba wu tɔu kum ni tɔn, mu kari ba jiri tɔu kum tɔga tiinə.

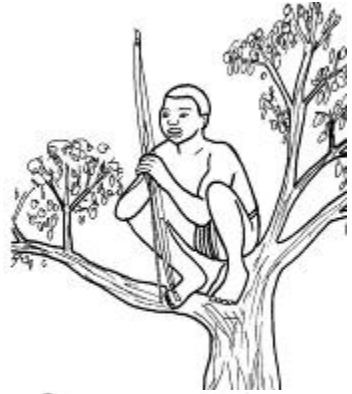
Bɔtɔ tu wum, ku culə jəgə kam, yəni ka yi tangwam jəgə mu, ka jəgə kam kuntu yəni ka wal ka yi piu, naa puŋu, naa asawɛ bugə. Tangwam dɔm yɛrɛ dɔm mu yəni dɛ ba dɛ ji tɔu kum yɛrɛ.

Ku na dɛ te tuntu maama tɔn mu te Kasɔna tee ni, nɔɔna bale mu te tɔu, ku yi pɛ dɛ **tɔga tu** mu.

Te laan na bɔnɛ tɔnɔ kuntu wunɛ tɔn, laan yi Cibəli dɛ tɔnɛ dɔlu na kaagi-dɛ tɔn kuri pulim woŋo mu, dɛ laan lagi dɛ ŋɔɔnɛ, ku yi Sɔŋo dɛ Kayaa dɛ Poo dɛ Kampala mu.

3. Cibəli kuri na puli te tɔn

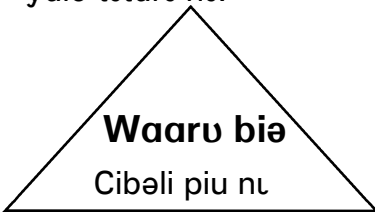
Pulim nɔ tɔn, dwi kuni bɛle dɛɛn mu je tɔw kum dɔ zɔm na ma bəi Cibəli tɔn nɔ. Dwi dɔm dɔdɔa dɛɛn yɔ **Waarubiə** mu, bantu dɛɛn ɣwɔ pweeru dɔ tweeru yum nɔ mu.

Dwi dɔdɔɣ dɔm ma yɔ **Kumbuli** (naa Kwəllə). Dwi dɔntu dɔm kɔɣɔ dɛɛn mu dagɔ zanzan. Dwi dɔntu dɛɛn zuuru ti-nwam dɔ bwəllu ti nɔ mu.

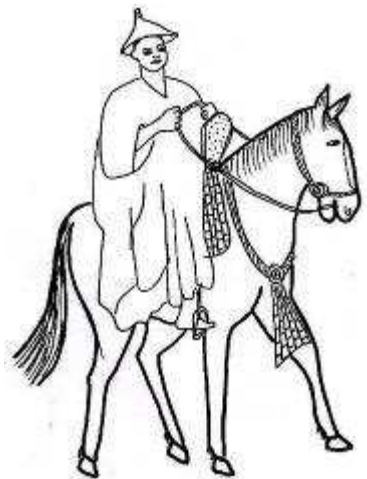

Warɔ-dɔnɔ dɛɛn nan mu wu dwə yantu yale tɔtarɔ nɔ.

Kumbuli biə

Bɔna 1740? maɣa kam seeni mu **Bəllə pa-bu**, o yɔrɔ na yɔ Patwengomi cagɔ paari o ga o tɔw nɔ, ku yɔrɔ na yɔ **Lumbilə** Wagadugu təkəri nɔ. O na ge kuntu tɔn, o laan ma beeri jəgə sɔ o jəni da dɔ o nɔɔna. O ma beeri o ba o yɔ Cibəli tɔw kum kuntu nɔ. Maɣa kam o na yɔ Cibəli tɔn, bwənə maa jɔg-o. O dɔ o nɔɔna bam ma zɔgɔ Cibəli piu kum tɔgə nɔ sɔ ba sin. Piu kum kuntu wu

Manconjo seeni mu, ku lɔŋɔ yɛ colo 7 mu dɛ Cibɛli wu. Ba na jɛni sɛ ba sin kuntu tɛn, na-nyɔm ma jɛgɛ-ba. O ma na kayankaantɛ dɛ duri dɛ vu dɛ zu pulɔɔ kuri.

O ma wɛ, ku na yɛ cɛga, na mu wu pulɔɔ kum kuri nɛ. Pulɔɔ kum nan tiini ku dagɛ mu zanzan yɛ ku kwɛri ku dunɛ. (Pulɔɔ kum kuntu daa ta wura dɛ zɛm maama.)

Dan-fɔɔ ma ba pa-bu wum yɛra wunɛ nɛ wo-kɛnkagɛlɛ te, ku ma pa o want-ku o bibili o yagɛ dɛa nɛ o daari na, yɛ o dɛ o nɔɔna bam nyɔ.

Kuntu kwaga nɛ o ma twɛri swan sɛ o dɛ o nɔɔna bam paari ba jɛni dɛantɛ. O ma loori jɛgɛ Waarubiɛ bam tee nɛ, bɛŋwaantɛ Waarubiɛ bam dɛɛn mu wu piu kum kuntu nɛ. Waarubiɛ bam ma sɛ ba pa-ba jɛgɛ sɛ ba jɛni. Pa-bu wum ma jɛni da o di Waarubiɛ bam bukɔ o lu biɛ zanzan.

Ku na dɛ dɛ tɛn, tɛu kum tiinɛ ma loori Bɛllɛ pa-bu wum kuntu, sɛ o ta kwɛ wari-dɔnɔ kulu na wú yɛni ku ba Waarubiɛ bam dɛ Kumbuli biɛ bam laŋa nɛ tɛn. Bɛŋwaantɛ, Patwɛngomi na yɛ vɛru ba tutari nɛ tɛn ŋwaantɛ.

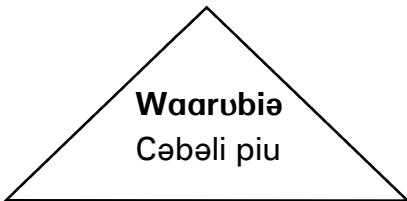
Patwɛngomi dɛ ma sɛnɛ o sɛ, yɛ o nywantɛ yigɛ o kɛ tutɛŋɛ dɛm kuntu lanyɛranɛ.

Maŋa ma ba wura Kumbuli biɛ bam ma wɛ sɛ Patwɛngomi tɔgɛ Waarubiɛ bam kwaga mu, o na je Waarubiɛ bam wunɛ tɛn ŋwaantɛ. Kuntu ŋwaantɛ Kumbuli biɛ bam ma cɛ, sɛ Bɛllɛ bam daa yɛ zaŋɛ ba mɔ na bolo tɛga vulɛ dɛm nɛ. Yɛ kantɛ maŋa kam nɛ Bɛllɛ bam kɔgɔ kum laan tiini ku puli mu ku wɛli da. Ku na kɛ kuntu tɛn, Waarubiɛ bam dɛ Bɛllɛ bam ma wɛli daantɛ ba dɛ jara dɛ Kumbuli biɛ bam.

Kantu maɗa kam ni **Zabru** pe wum di nan yi bellu tun, ma zaɗi o ba o toɗi o zeni Waarubië bam di Bëllë bam. Kuntu laan ma pa ba wanti Kumbuli bië bam ba zëli ba pa ba viiri.

Kuntu mu pe Kumbuli bië bam zaɗi ba vu ba jëni Cibëli tlu kum jagwië seeni, tlu kum kuntu mu ba mai ba bëi si **Kollo** züm tun. Kwëllë dwi düm yi Kumbuli bië mu, ku daari Gorobië dwi düm na yi biɗwi di Waarubië tun, yi Bëllë bam dwi düm di na jëni di ji Kasina tun mu.

Bëllë bam na beeri ba ba tun

Kumbuli (Kwëllë)

Kollo

4. Cibëli paaru düm kuri na puli te tun

Patwengomi tuti wu jigi pe o di nɔɔna balu na jaɗi ba joni jëgë kam tun baɗa ni. Patwengomi yiri didon dëen mu yi Lla. Patwengomi bu-baaru dëen mu yi Kaligɔɗɔ. Kaligɔɗɔ wum kuntu mu lugi **Bwencëti**. Bwencëti wum kuntu mu jigi tlu kum dayigë pe.

Ku nan na yi nɔɔna badonnë tee ni, ku yi **Bwencëti** wum

bu **Wongo** mu jigi dayigə pɛ. Pa-duuri dɔm kuntu kuri nuji kwara kalu ba na jɔŋi Ghana ni Gambia **Naloro** Mamprusi pɛ tee ni tɔn mu. Kwara kam kuntu mu paɪ ba na wɔnɔ najara zanzan wuni. Ku dɛɛn na dɛ te di te yi Wongo ma na kwara kam tɔn mu tuntu:

Kantu maŋa kam ni mu Kasɩna di Naloro paari dɔm tɔn, Kasɩna bam pɛ wum na tu o ti tɔn, **Dulu** di **Wongo** ma ti ba yigə si ba di paari dɔm kuntu. Ba didua didua ma ti ba yigə, si ba vu paari dɔm tiŋinu wum te Naloro ni, si ba jɔŋi ba tɩu kum paari dɔm ba ba. Kantu maŋa kam ni nan, ku yi pɛ yɩrani mu maŋi si o din sisəŋə, si ku daɪ nɔɔnu maama. Kuntu ŋwaani ku maŋi si ba vu jəgə kam kuntu di nɛ mu. Bantu bale wu nɔɔnu maama ma lagi nɔɔna balu di na tɔgi o kwaga tɩn, o ma o kogili o tɩti, si ba da daani ba vu. Ba laan ma ba ba zaŋi ba tu cwəŋə. Dulu ma pa o di o kwaga nɔɔna bam ve lula, si ba loori o curu kum da, ba jɔŋi paari dɔm ba daar-o. Kantu maŋa kam ni, Wongo di o di kwaga nɔɔna bam di ma wu gaa kum wuni ba di ve memɛ, ba di maa kɛa. Ba na tu ba ba, ba ga cwəlu tɩgratu si ba ma zu Naloro wuni tɩn, Dulu ma yi kazim cwəŋə ni. Kazim wum kuntu ma loori Dulu si o ja o dɛ o zuŋ-o, bɛŋwaani si dunə mu zanzan. Dulu nan na logiri kuntu tɩn, ku ma pa o fɔ vwan

o ma vln kazım wum jazıŋa kam, o daari o ke. Dulu yi Naloro ku daani zanzan yi o curu Wongo daa ta wu cwəŋə nı.

Wongo di daa ma yi kazım wum kuntu nɔɔ cwəŋə kam nı. Kazım wum ma loori o di daga sı o ja o de sım o zıŋ-o. Wongo ma se. Wongo tutı mu jonji de sım kazım wum tee nı o zıŋı o vu kwaarı Naloro. Wongo di kazım wum na yi Naloro tın, ka maŋa kam kuntu nı, dıdaani Naloro pe wum wura o ti yigə mu sı o pa Dulu paari dım. Ye nı kazım wum kuntu ya yi Naloro pe wum nu mu. Kazım wum ma ta di pe wum o wı, o fəŋı o buŋı lanyıranı sı o daari o pa paari dım. Beŋwaani Dulu na yi wum cwəŋə nı di de sım tın, yi wum loor-o sı o ja o zıŋı wum tın, o vln mu. Ku daari Wongo na yi tın, wum na loor-o tın, o tutı mu jonji de sım o zıŋı, di o na bwəm tın maama di. Ku na ba yi wum na yi o nu tın tee nı, wum ne sı nɔɔnu wulu na jıŋı o donnə ŋwana tın, mu wú wantı tu o ja, nɔɔnu wuntu doŋ mu maŋı sı o di tu paari. Kuntu mu pe Naloro pe wum kwe paari kwara kam o pa Wongo.

Bu-lurı kwara

Ka maŋa kam nı pe wum di o curru kaana tu mu ba bu-dunni maŋa nı. Ku na yi kuntu tın, ba ma vu bərə vura sam nı. Ku de de kuntu mu taan, yi nankwlan dıdua laan ba ka ta di pe wum ka wı, ku maŋı sı o beeri kwara kalu na wú pa o na o tutı tın mu, o wəli o kwara kadoŋ kam nı sı sı ta yi sıle. Pe ma se yi o pa ni sı ba beeri kwara kam

kuntu jəgə tu kum maama wunɩ. Ba ma ba ba na kwara kam kuntu bu dɩdua tee nɩ

Bulumwana nɩ. Bu wum kuntu nu yɩ Bulumwaana bukɔ mu o ya na zu Səŋɔ nɩ, yɩ o dɩ o baru yagɩ daanɩ, yɩ o joori o ba o je o ko səŋɔ nɩ, Bulumwana nɩ. Bəkərə kam kuntu ma sɛ sɩ ka pa pɛ wum **bu-luru kwara** kam, sɩ o jonji o wɛli o **najara kwara** kam nɩ. Kuntu ma pa sɩ ba manɩ daanɩ, sɩ pɛ wum ta nii o dɩ o biə baŋa nɩ. Pɛ ma sɛ o nii ba baŋa nɩ. Kwara kam kuntu mu laan pɛ Cibɛli pɛ wum na wu-zuru lanyɩranɩ o ŋwɩa wunɩ. Bɛŋwaanɩ ka pɛ o na dwi zanzan.

Ku na zɩgɩ dɩaanɩ ku ba ku waaru zɩm, Bulumwaana mu ta paɩ pɛ maama kwara kam kuntu. Pɛ wulu maama na tu o ba o ti, ba yəni ba joori ba ja kwara kam kuntu ba joori ba bɛ Bulumwana mu, sɩ ba na tiŋi pa-duuru sɩ ba daa joori ba kwe-ka ba pa-o, o paaru dɩm tiŋi dɛ dɩm nɩ.

Cɛbɛli pwa bam na di paaru ba tonji daanɩ te tɩn:

1. Wongo	5. Kwara	9. Kunyɩdɩpɛ 1890-1919
2. Barɩyɩm	6. Damɩna	10. Banayəm 1919-1949
3. Fatu	7. Bajiu	11. Dwibajee 1954-1984
4. Kumara	8. Kayalɩ (Zambanɩma dɛɛn mu gu-o bɩna 1890 manɩ nɩ)	12. Pwawɛ 2004-

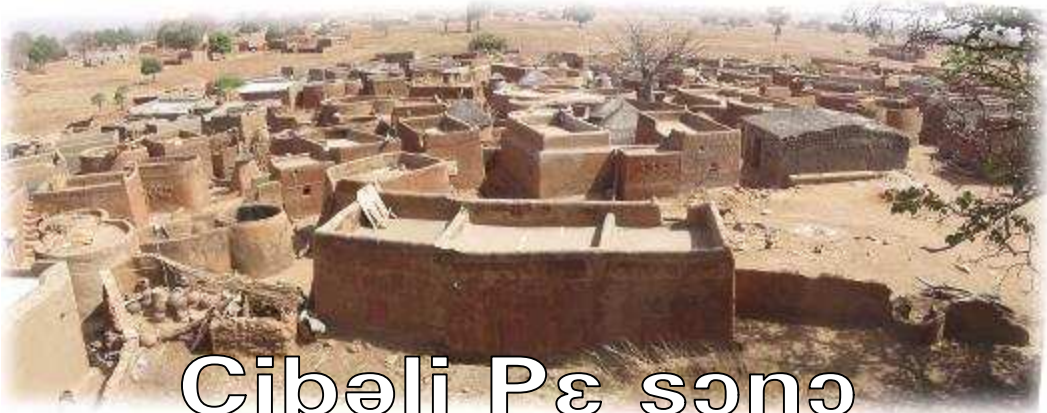
Banayem Yazura Bolo

Dwibajee

Pwawε

Cibeli Pε sɔŋə

Cibēli tuga tiinē bam mu tuntu Tɔyɔɔ nɛ tɔn:

1. Waaru

2. Awɔa

3. Puŋu

4. Lugubwəri

5. Kamana

6. Adaa

7. Tɔkɔɔ

8. Duguje

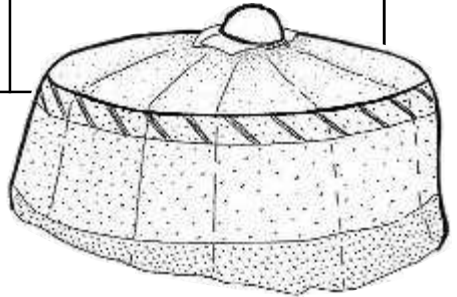
9. Kabaa

10. Kotuē

11. Wɔɔyəri

12. Adɔ

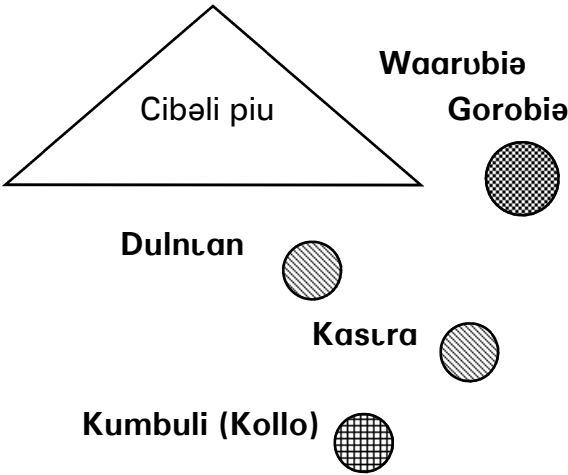
13. Awɔvru

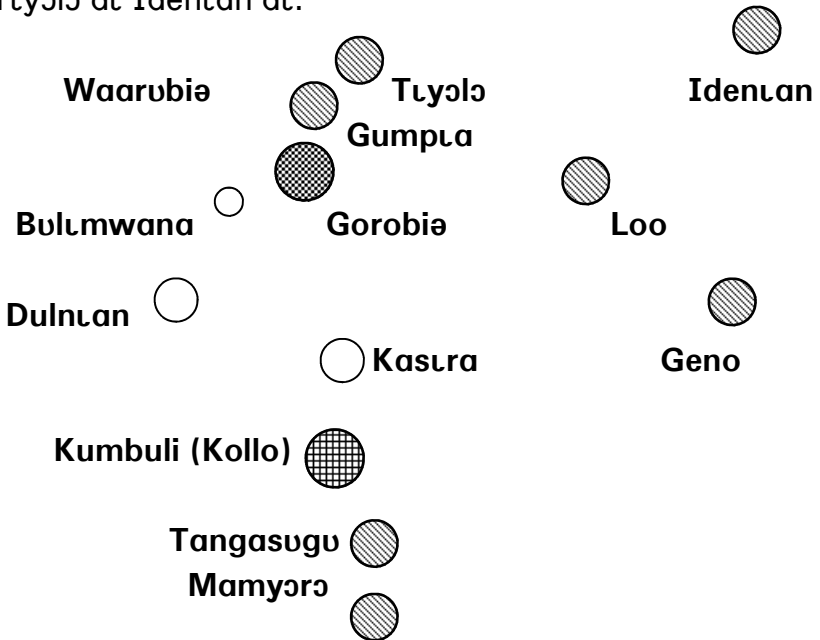
5. Cibēli tu-balwa bagratu kuri na puli te tɔn

Cibēli dayigə tu-balwa bam dēen yɛ: **Gorobiə**, dɛ **Kasɔra** dɛ **Dulnɔan** mu. Tu-balwa bam kuntu dɛ ba nawuure yam mu kɛ daantɛ ya ji Cibēli tɔu kum zɔm zɔm. Tu-balwa bam kuntu tiinē wɛ: bam yɛ Wongo biə mu, wulu wum o na puli Cibēli paari dum kuri tɔn. Wongo ka-nakwɔn wum bəkərə mu yɛ **Cɔcam**, bu wuntu mu yɛ Wongo bu-kwɔan. Kaantɛ wuntu bəkərə mu ta yɛ **Basɔrɔ**. Basɔrɔ wum kuntu mu dēen yɛ Wongo bəkəri sɔtɔ tu. Bantu bam kuntu mu yɛ Kasɔra dɛ Gorobiə bam kuri pulim je. Wongo kaana bale tu wum mu lugu **Dullu**. Dullu wum kuntu mu yɛ Wongo bəkəri tɔtarɔnɔ. Dulnɔan bam dɛ kuri puli Dullu wum kuntu yɛranɛ mu.

Nawuure yadonne di tu-balwa badonne di wu, bam di yu Wongo curru bië, naa Wongo tutu bië bam dwi mu, yam mu tintu: Gumpɩa, Tangasugu, di Mamyɔɔ, didaani Loo, di Tɩyɔɩ di Idenlan di.

Gənnə badonnə wɛ, bam yɛ nɔɔna balu na zɪgɛ Zabru nɛ ba ba, ba zəni Cibəli pɛ wum yɛ o zəli Kumbuli biə bam tɪn dwi dɪm nɔɔna mu.

Tu-baləŋa kalu dɛ daa na saŋɛ ku kɛ bule tu tɪn yɛ **Kollo** mu. Kollo nawuureə yɛ zanzan mu, ku yɛ: Pəgɔ dɛ Batinlan dɛ Zeka dɛ Pisɔŋu dɛ Zaabiə dɛ Cɛvulu mu.

Dɛ zɪm maama Kwəllə mu ta yɛ **tɪga tiinə**. Dɪ na lagɛ dɪ nii, kuni zanzan ku yɛ kaanɛ wulu na zu Kollo baaru tɪn, yɛ o dɛ o baru wum yagɛ daanɛ naa asawɛ o baru wum mu tɪgɛ yɛ o ba o ko sɔŋɔ, wuntu biə mu jiri tɪga tiinə ba nabra sɔŋɔ kum nɛ. Ku culə je sɪm zanzan yɛ Kwəllə mu te. Ba nankwɪn sɪlu maama na lagɛ sɛ kaanɛ, sɛ wú da yigə sɛ bəŋi Kollo yɪrɛ mu, yɛ sɛ daaru sɛ laan kaanɛ jwəm dɪm.

Lele kuntu je-dwɪn sɪdonnə wura sɛ na yɛ tu-balwa. Dɪ na kwe mɪmaŋɛ, **Sɪsɔɔ** yɛ tɪw kulu Gumpɪa tiinə dɛ nɔɔna badonnə na ve ba jəni ba karɛ nɛ sɛ ba taa varɛ tɪn mu. Ku zɪm jigi tɪw. Tɪw kulu ba na maɛ ba bəi **Badaabiə** sam tɪn, yɛ Dulnɪan nɔɔna mu ve ba jəni da yɛ ku ji tɪw.

6. Səŋɔ-Natrɛ kuri na puli te tɪn

Tɔɔru wudoŋ dɛɛn mu wura o yɪrɛ na yɛ **Tankuru**.

Tankuru wum kuntu dɛɛn ma zəli ga-naa o vu yi-ku o gu.

O na yi-ku o gu tɪn, na-nyɔm maa jɪg-o, o laan maa beeri

na je si o nyo. O na beeri kuntu tun o ma tuli o na nyua ka na zaji weeni Nawuri ni. O ma yoori nyua kam seeni o ve, o ma vu o yi buga kalu ba na mai ba bei ni Tsoonu tun ni. O na yi buga kam kuntu ni tun, o ma na sojo ku batwari di ka.

Sojo kuntu tu yiri mu Asaveru. Asaveru wum di o kaana di o bie mu zuuri da. Ba yeri Asaveru wum kuntu kuri na puli me tun. Asaveru wum kuntu mu yi noona balu na yi Sanna tun na-nabaaru. Di zim maama dwi dum kuntu mu daa ta te **Tangwam** dlu ba na ma bei **Sojo** tun.

Tooru wum ma vu o loori na si o nyo sojo kum tiine tee ni. Sojo kum tu wum ma ta di o kasono si o ki na o pa veru wum. Kaani wum ma vln si o ki na bam o pa-o. Bejwaani tooru wum na digimi kuntu tun, mu o ba lagi si o kwe o nazuga o ma ki na o pa-o. Sojo kum tu ma daa beji o kaani wudon o ta did-o. Kaani wuntu ma

se o zu o pari o na-zug-guga o ma ki na o pa veru wum. Tooru wum ma li ga-naa kum cwe dum o pa kaani wum kuntu, o lanyirani kem dum gwaani. Bejwaani, tooru wum na gu ga-naa kum tun, o ya li ku cwe dum mu

o jiga. Kuntu kwaga ni, ba ma da ba vu ba zeni tooru wum ba po ga-naa kum ba ziji ba ba. Ba na jaani ba yi tun Asaveru ma lagi si ba ja nwana yam ba ja ba zu o kasono kum dige, tooru wum di ma vln, yi o daari o pa ba ja ba zu wulu na pe-o na bam tun dige. Bejwaani, kasono kum ya na vl-o na bam tun gwaani.

Ku de kuntu mu yi Tankuru paari o zuuri Asaveru sojo ni,

kaani wulu na pe-o na bam yi o nyo tun dige ni. Kaani wum kuntu nan ya jigi buko mu, o yiri na yi Katumtum. Tankuru ma di buko wum o ma ki o kaani o lu bu o pa o yiri o wi Gaayie.

De didua mu Asaveru tu o ba o ta di Tankuru o wi, ku laan manji si o di nuni o lagi jage mu o jani, bejwaani ku wu manji si nconu di o buko baru taa zuuri daani. O ma pa tcoru wum jage o tuga kam banja ni, si o di ma lo o tutu soro. Gaayie bu mu lugi bu wulu na jigi Sorjo-Natru dayige pe tun. Nan mu Sorjo-Natru kuri na puli te tun mu kuntu.

Sorjo-Natru (Sorjo 1) pwa bam na di paaru ba tonji daani te tun:

1. Kasogo	5. Nahwuntaga	9. Pebujee
2. Gunsagi	6. Poadam	10. Ajambe 1961-1988
3. Mwanle	7. Adua	11. Zumnyum 1990-
4. Abwom	8. Pelysin	

Zumnyum

7. Sɔŋɔ II kuri na puli te tɪn

Sɔŋɔɔna nabaaru wum dɛɛn nuŋi Luru mu. O yɪrɪ mu Asampiisi, ku kuri mu Asana. O dɛɛn yɪ tɔɔru mu cɪga cɪga. O ma beeri gaa o ba o yi Sɔŋɔɔ tɪga baŋa o ki o tɔɔrum dala da. O ma beeri gaa yɪ o joori o tui o pɛni dala yam nɪ. Dɛ dɪdwi o ma beeri o yɔɔrɪ Sɔŋɔ-Natrɪ seenɪ, o na daari nɪ laŋa fɪɪn sɪ o yi da tɪn, mu o ni ba na magɪ mɪna. O na yi ba te o ti tɪn, haya mɪn-magɪna bam kwɛri ba jeer-o ba magɪ dɪ mwala yam ba bɛri ba tiŋi.

Kuntu maama, ba ya buŋɪ dɪ o buɪnɪ o ta-ba mu dɪ o taŋa kam. Dɪ mɪna yam tu yɪrɪ mu yɪ **Apɛɛrɪ**. Apɛɛrɪ ma wɪ: «A loori á tee nɪ sɪ á yagɪ sɪ aá gu baaru wum.» Mɪn-magɪna bam ma sɛ, yɪ ba yag-o, halɪ dɪ ku cɛ o yɪra nɪ. Apɛɛrɪ wum ma pa ba lo-o na, yɪ o joori o bin.

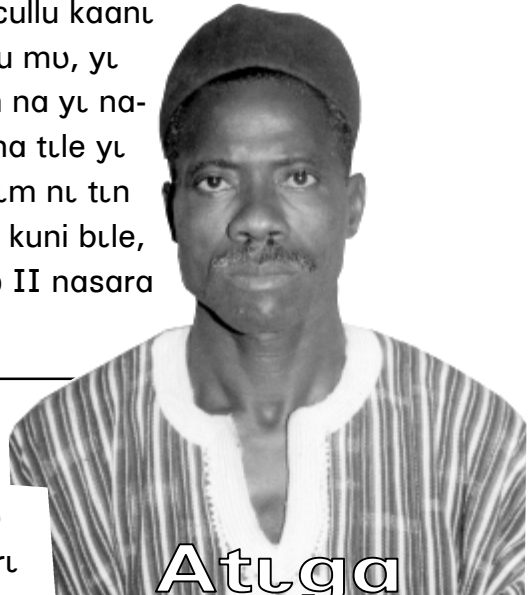
Apɛɛrɪ ma bwe-o o wɪ: «Nmu nuŋi yɛn mu ?» O ma wu lɛri. «Nmu yɪrɪ mu bɛɛ mu ?» O ta warɪ o lɛri. Mɪn-magɪna bam ma wɪ: «O daa jɪgɪ yɪrɪ na ? O yɪrɪ mu Kusumwala.» Kuntu maama, o ta ba te o tɪtɪ, o yɪra ba dana. Apɛɛrɪ ma kwe-o o vu o pa tangwam tu wulu yɪrɪ na yɪ Asavɛru tɪn, Sɔŋɔ-Natrɪ nɪ. Dɪ zɪm maama, dwi dum kuntu mu kaanɪ tangwam dɪlu ba na bɛi nɪ Sɔŋɔ tɪn.

Tangwam tu wum ma wɪ: «Apɛɛrɪ, joori n ja-o n vu n sɔŋɔ, sɪ wɛ dɪ tɪga dɪ tangwam dɪm wú nii-o, yɪ o bá tɪ.»

Kusumwala ma sɪɪnɪ o joori o na yazurɛ, yɪ o sɪŋɪ o tɔɔrum, yɪ o joori o tui o zuurɪ dɪ Apɛɛrɪ.

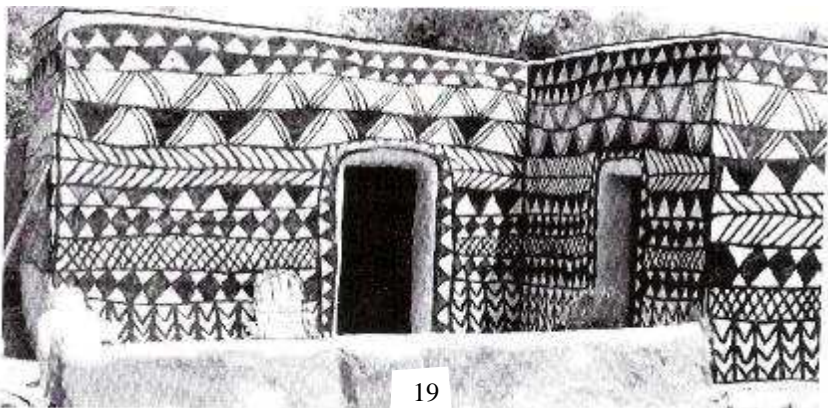
Ku na dɛ dɛ tɪn, Apɛɛrɪ ma kwe o bukɔ o yɪrɪ mu **Kawuri** o pa-o sɪ o ma ki kaanɪ. O nan ba wanɪ o ta zuurɪ dɪ o tumbaaru wum tɪn ŋwaanɪ, o ma ja o kaanɪ yɪ ba vu o tɔɔrum dala yam je ba lɔ. Ba ma pa ba tɪu kum yɪrɪ ba

wɛ : Sɔŋɔ-gɔɔ. Ku de kuntu mu yɛ Kusumwala di Kawuri na lura ka puli, ka yalɛ Sɔŋɔɔ. Ba pulim dɛm wuntɛ mu warɔ-dɔŋɔ tu ku zu ba laŋa, pa sɛ Poo pɛ Dɔndayɛrɛ ba o tɛŋi Dampiu paarɛ o pa **Ayɔkwe Adaa**. Wuntu mu yɛ Sɔŋɔɔ tuu kum dayigɛ pɛ. Ku na yɛ kasɛna cullu kaanɛ laŋa nɛ, Sɔŋɔ-Natrɛ kaanɛ ba cullu mu, yɛ Sɔŋɔɔ di kaanɛ ba cullu. Ku nan na yɛ nasara tɔŋɔ wuntɛ, tɛnɛ tɛntu maama tile yɛ Sɔŋɔ mu. Ku na zigɛ 1972 bɛm dɛm nɛ tɛn mu Avuyɛm janɛ o pɔɔrɛ tuu kum kuni bɛlɛ, pa ba laan bɛi nɛ Sɔŋɔ I di Sɔŋɔ II nasara twaanu wuntɛ.

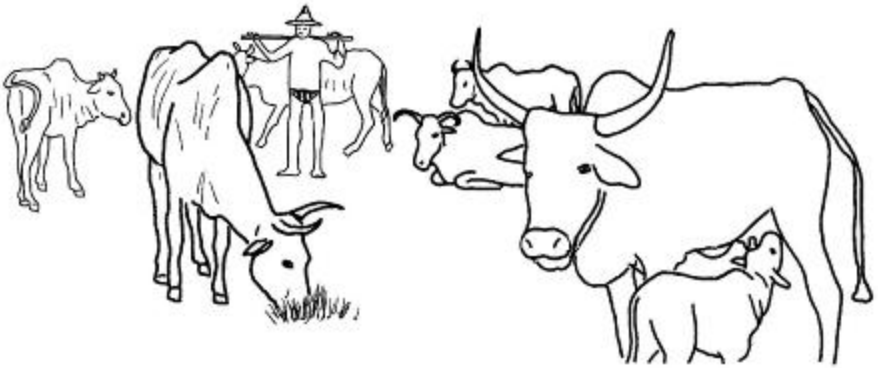
Sɔŋɔɔ pwa bam na di paarɛ ba tɔŋi daanɛ te tɛn mu tuntu:

1. Ayɔkwe Adaa	6. Kunilugu
2. Adɔke	7. Danduuru
3. Ajawurɛ	8. Awuguri
4. Ajawurɛ Adaa	9. Avuyɛm 1965 - 1996
5. Aduŋa	10. Kunilugubu Atɔga J. 1998 -

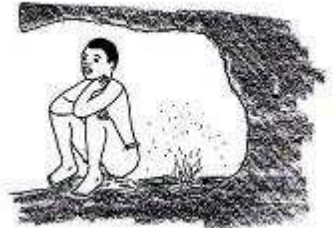

8. Kayaa kuri na puli te tun

Silimie kadoŋ deen mu wura ka yiri na yi **Wollo**. Ka nuni tu kum jazum seeni mu ka ba ka jeni Cibeli ni ka di Kasina bukɔ. Wollo deen zuuri o cilon sɔŋɔ ni mu, o cilon deen yi gwala mu. Silimie kam kuntu deen jigi vara mu. Ka deen ma beeri ka vara bam dim je maŋa maama. De didua mu o tu o ba o beeri o yɔɔri Kayaa pweeru tun wuni. O na yi daani kuntu tun, o ma na je-ɲwɛn o vara bam ɲwaanɛ. Gaa deen dagi jɛgɛ kam kuntu ni lanyiranɛ,

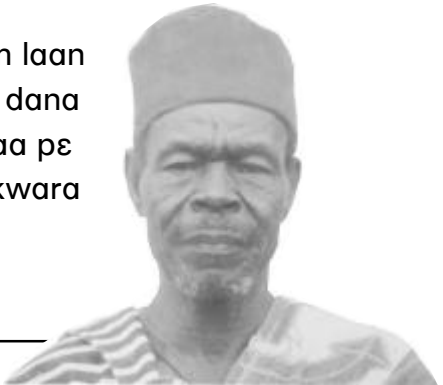
ku laan weli di tweeru vɔɔru tidonnɔ, ba na mal ba bei ni **buloro** tun. Wollo ma na ni o vara bam deen soe buloro kum vɔɔrɔ tum lanyiranɛ, kuntu ma pa o twɛri swan si o ta tui ka jɛgɛ maŋa maama. Kuntu kwaga ni, maŋa maama Wollo na yɛni o kalɛ o naanɛ dɛm o vu Kayaa si o pa di di, o yɛni o tuli o nai baaru mu o na yɛni o nuni piu bɔɔni ni. Baaru wum kuntu yiri mu yi Kakwa. O di o kaanɛ di o biɛ zuuri piu kum bɔɔni dɛm ni mu.

Kakwa dɛɛn na yɛni o na silimiɛ kam, o yɛni o joori o duri o zuuru bɔɔni dɛm mu, bɛɣwaani fuuni dɛɛn mu jɛg-o dɛ silimiɛ kam. Ku nan na dɛ dɛ tɛn, o tu o ba o yaɣi fuuni yɛ o dɛ silimiɛ kam yi da yɛra, ba di ciloŋo. Kuntu kwaga nɛ Wollo wum laan ma brɛ Kakwa tɛga digɛ lɔɔm. Kuntu ma pa Kakwa nuŋi o piu kum bɔɔni dɛm nɛ, o tu o lɔ sɔŋo. Sɔŋo kuntu mu yɛ Kayaa dayigɛ sɔŋo. Ku na dɛ dɛ tɛn, silimiɛ kam ma nuŋi o cilɔŋ gwala kam tee nɛ Cibɛli nɛ tɛn, o vu jɛni Kayaanu wum tee nɛ. Kayaanu wum ma pa-o tangwana yale sɛ o taa tɛ.

Silimiɛ kam ma lu bɛkɛrɛ, o ma pa ka yɛrɛ o wɛ, **Buloro**. O pɛ bu wum yɛrɛ dɛm kuntu sɛ o ta ma guli tiu kum (yɛrɛ na yɛ buloro tɛn) woŋo mu. Buloro wum kuntu mu jigi Kayaa dayigɛ pɛ. Mu Kayaa kuri na puli tɛ tɛn. Kayaa dayigɛ paari kwara kam nuŋi tangwana yale yalu ba na pɛ silimiɛ kam tɛn, wu dɛdɛa wuni mu.

Kuntu kwaga nɛ mu, Kayaa pɛ wum laan ve Cibɛli pɛ tɛ o jɔŋi kwara kalu na dana ka dwe tɛn. Kuntu ŋwaani mu Kayaa pɛ maama na tɛga, ba wú joori ba ja kwara kam ba vu Cibɛli tɛn.

Kayaa Navɛɛ pwa bam mu tuntu:

1. Buloro	5. Tɔŋo	9. Aduɛ
2. Yaŋwɛɛ	6. Duta	10. Wɛni
3. Asɛŋa	7. Adaa	11.
4. Mantugɛ	8. Anantwɛ	

9. Poo kuri na puli te tun

Maɗa kalu kam Kapori tiinɛ dɛ Tamona tiinɛ jɛgɛ kantɔgɔ ba magɛ sɛ ba nii wulu na wú taa te tɛɛ kum Poo nɛ tun, mu gwalɛ sɛdonnɛ tuɛ. Pɛ (Naba **Bilgo**) dɛɛn mu yɛ gwalɛ sɛm yigɛ tu (nɔɔna badonnɛ wɛ, o yɛ pɛ wulu na puli Wagadugu paarlɛ dɛm kuri o yɛrɛ na yɛ Naba Ubri tun, bubaaru mu. Pɛ Bilgo wum dɛɛn gɛ paarlɛ ɗwa mu yɛ o ba o jɛni Nobere nɛ, o puli paarlɛ kuri da.

Pɛ wum kuntu dɛɛn ma vu o cwi o kara ka lɔɗɔ na yɛ colo 40 dɛ Nobere, jagwiɛ sapalɛ seeni. Jɛgɛ kantu mu ba maɓa ba bɛi Poo zɛm zɛm tun. Yɛrɛ dɛm kuntu dɛ gwalɛm yɛ "Poogo" mu (ku kuri mu kara), dɛ laan ma lɛni dɛ ji Poo zɛm zɛm dɛ Kasɛna dwi taanɛ.

Pɛ Bilgo na yɛ Poo tun, Tamona tiinɛ bam ma cɛɗ-o ba jɛni. Ku na dɛ dɛ tun, vɛrɛ badonnɛ dɛ ma da nuɗi Ghana jazɛm sapalɛ tɛɛ kudoɗ ku yɛrɛ na yɛ **Kasana** tun ba ba. Vɛrɛ bantu yigɛ tu dɛ gɛ paarlɛ dim ɗwa mu o ko tuunɛ kwaga nɛ. O na gɛ kuntu tun, o ma ɗɔ Kasana paarlɛ kwara kam o kwe tɛtɛ nɛ, o duri dɛ o kwaga nɔɔna o ba Kapori. Kapori tiinɛ bam dɛ ma jɔɗ-o lanyɛranɛ ba pa-o jɛgɛ yɛ o jɛni. Dɛ dɛdua mu wuntu bu-kwɛlan kam o yɛrɛ na yɛ Kasongo tun, beeri yɔɔtu o vu o zu Pɛ Bilgo wum sɔɗɔ. O ma di Pɛ Bilgo wum kuntu buko o ma ki kaanɛ. Ku zɛgɛ dɛanɛ mu yɛ o zɛni o kaanɛ ko wum yɛ ba janɛ dɛ Tamona tiinɛ bam. Kuntu mu te, Kasongo dɛ Pɛ Bilgo buko biɛ bam yɛ dwi dɛlu na yɛ Poo paarlɛ dɛm dirɛ tun.

Poo tuu kum pwa bam ni mu tuntu:

1. Kasongo	9. Popia
2. Lia	10. Atiga
3. Agowe	11. Yade
4. Webru	12. Sante (O di paaru ku zu 1916 - 1933)
5. Kwara	13. Ayuridaga (O di paaru ku zu 1933 - 1949)
6. Dondayru	14. Lugucum (O di paaru ku zu 1949 - 1987)
7. Aditan	15. Awεpoo (Ku puli di 1988 -)
8. Asio	

Awεpoo

10. Kampala kuri na puli te tɩn

Panlugu mu puli Kampala. Panlugu nuɲi tɩw kulu ba na bæi sɩ Tempɛɛla tɩn mu. Tɩw kum kuntu mu wu Nankɔnɔ nɩ mu, Ziiu nagonaga kam nɩ mu. Panlugu na yi Kampala tɩn, o lɔɣi o sɔɲɔ piu baɲa nɩ mu yɩ o pa ku yɩrɩ dɩm o wɩ Kampala. Ba laan ma kwe yɩrɩ dɩm kuntu ba pa Kampala nagonaga kam maama.

Panlugu na lugu biə balu tɩn mu tɩntu:

1. Afaa, 2. Manjiə, 3. Kayiə, 4. Kandum, 5. Nɔvɛ

Kampala paarɩ pulim

Yaguu mu yɩ Kampala paarɩ tɩw. Asu mu puli Kampala paarɩ. Asu nuɲi jazɩm sɛɛnɩ mu, ba nan wu lwarɩ tɩw kum yɩrɩ. Ku yɩ Afaa dɛɛn mu nuɲi sɩ o tɔɔnɩ Doɲo gaa kum wunɩ, o ma jeeri Doɲo tu wudoɲ, o yɩrɩ mu yɩ Muɲubu. Muɲubu ma ta dɩ Afaa o wɩ: «Dɩbam nɛ baru dɩ o kaanɩ mu Doɲo piu kum baɲa nɩ. O kaanɩ wum nan ziɲɩ tikəɾə mu yɩ jwəm wu ka wunɩ. Afaa ma bwe baru wum o yɩrɩ dɩ o na nuɲi mɛ. Ba nan ya ba ni da-taanɩ. Afaa ma ja baru wum o vu o jəni Yaguu nɩ, yɩ o daari o pa o yɩrɩ o wɩ, Asu, yɩ o pa Kampala paarɩ sɩ o ta nii Kampala tɩw kum maama baɲa nɩ.

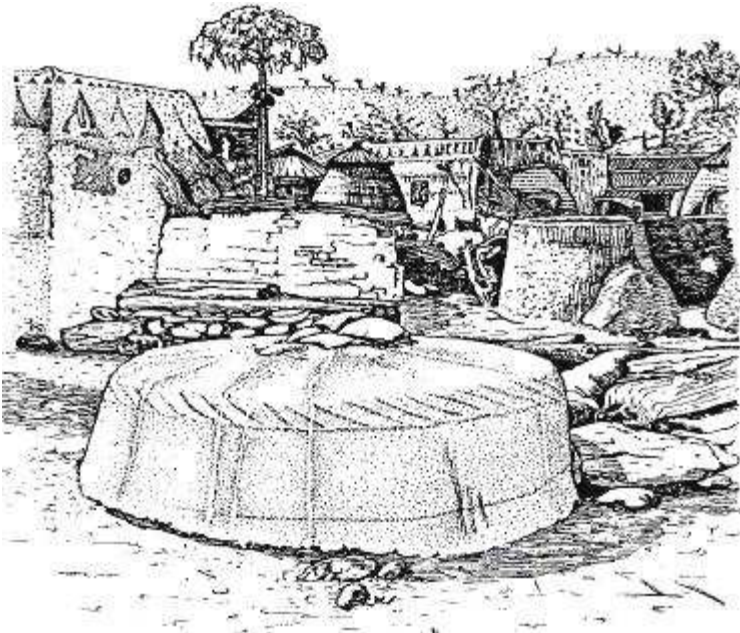
Asu na lugu biə balu tɩn mu tɩntu: Asu lugu biə fugə-bato mu, nan nii ba yɩra da: 1. Sɩmim, 2. Bayeatuunɩ, 3. Kodiə, 4. Nigona, 5. Santəɾə, 6. Wurə, 7. Panadora, 8. Abáke 9. Ayɩdɩdu, 10. Pɛsam, 11. Wɔɔncɩga, 12. Alipoa, 13. Pabɛ

Wɔɔncɩga di paarɩ o daari o pa Alipoa, Alipoa ma daari o pa Kombili (Kombili yɩ nasara mu jəni wuntu, pabiə bam

na jigi kampa bam ba ki dam tun gwaanu). Kombili ma daari o pa o bu Azupiu, Azupiu tigi 1976 bim dum wuntu mu. Azupiu na ke o daari tun mu paari dum joori di ba di faga jage. Tibra ma joni paari dum 1982 bim dum wuntu. Mu Tibra mu di paari o ma kweeli Kampa ni. O nan tuga 1990, Fani cana, da yato de ni.

Kampa ni tso kum pwa bam ni mu tuntu:

1. Asu	9. Abáke (Zambarima mumaja)
2. Bayeatuuni	10. Pesam
3. Kopaga	11. Ayidudu
4. Nigone	12. Woonciga
5. Kodie	13. Alipwa (O di paari ku zɛ 1918 - 1924)
6. Santere	14. Kumbuli (O di paari ku zɛ 1924 - 1947)
7. Wure	15. Azupiu (O di paari ku zɛ 1947 - 1975)
8. Panadora	16. Tibra (O di paari ku zɛ 1982 - 1990)

11. Cakaani di Jaro pwa bam yira

Cakaani tuu kum pwa bam ni mu tuntu:

1. Zwajiru	7. Gambanaye (Zamburra mumara)
2. Aveamwali	8. Nigwe (Binger mumara)
3. Maviu	9. Atuga Wonyuru
4. Asoewe	10. Apiu Dulugun 1997
5. Nijeeri	Lele kuntu Komo Buliu mu
6. Aduga	jigi tuu kum o nia.

Apiu Dulugun

Jaro tuu kum pwa bam ni mu tuntu:

Avejaana mu yi wulu na puli Jaro kuri tun.

1. Abilaga	14. Kwara 1935 -
2. Ngogo	15. Atemo 1946 -
3. Bulugu	16. Atugatiyo 1988-
4. Lubie	17. Aluu Bukari 1990 -
5. Padwera	
6. Padwerao	
7. Yolo	
8. Lugukwaga Apiu 1830 -	
9. Komo Yatiiri 1861 -	
10. Galo 1868 -	
11. Wobweli 1870 -	
12. Abuya 1901 -	
13. Atibia 1918 -	

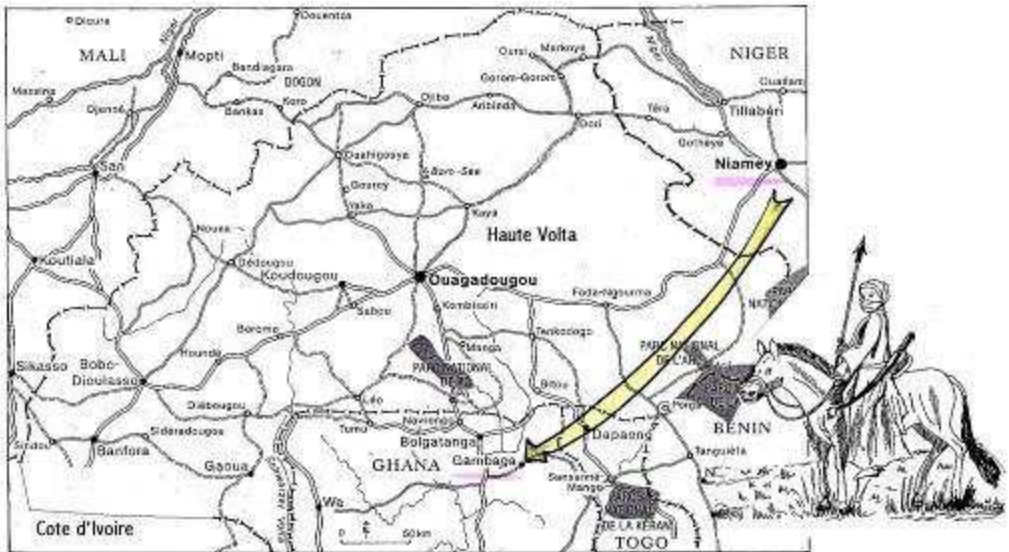
Aluu Bukari

12. Zambarma tiinē na cɔgl tɛnɛ te bɛna 1860 - 1890 maɲa nɛ tɛn

Lele kuntu, dɛ laan lagu dɛ ɲɔɔnɛ kulu na kɛ kwaga kantu tɛn woɲo mu.

Nizwɛɛri dwi kɔgo kudoɲ ba na maɛ ba bɛi nɛ Zambarma (Jeruma) yɛ ba yɛ mwara tɛn, mu nuɲi Niame tɛw kum jagwiɛ sapalu baɲa ba ba ba jɛni Dagɔmba tiinɛ tɛw nɛ. Ba tu ba ba ba jɛni da bɛna 1860 maɲa kam nɛ mu, sɛ ba beeri jɛlgɛrɛw. Ba pɛ wum yɛrɛ

dɛɛn mu yɛ Alfa Hano. Kantu maɲa kam nɛ Gambwan-pɛ dɛɛn mu te Dagwana bam. Gambwan-pɛ wum dɛɛn ma fɛn-ba sɛ ba taa jaani gambe zanzan, nɛnɛnɛn gambe 2000 te bɛm maama ba tui ba pa-o.

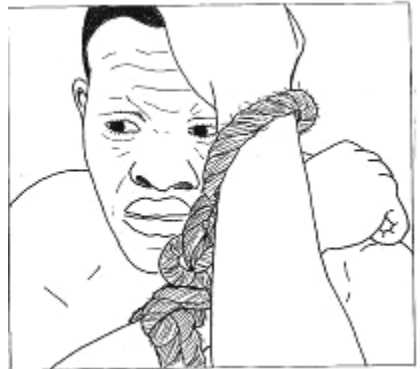

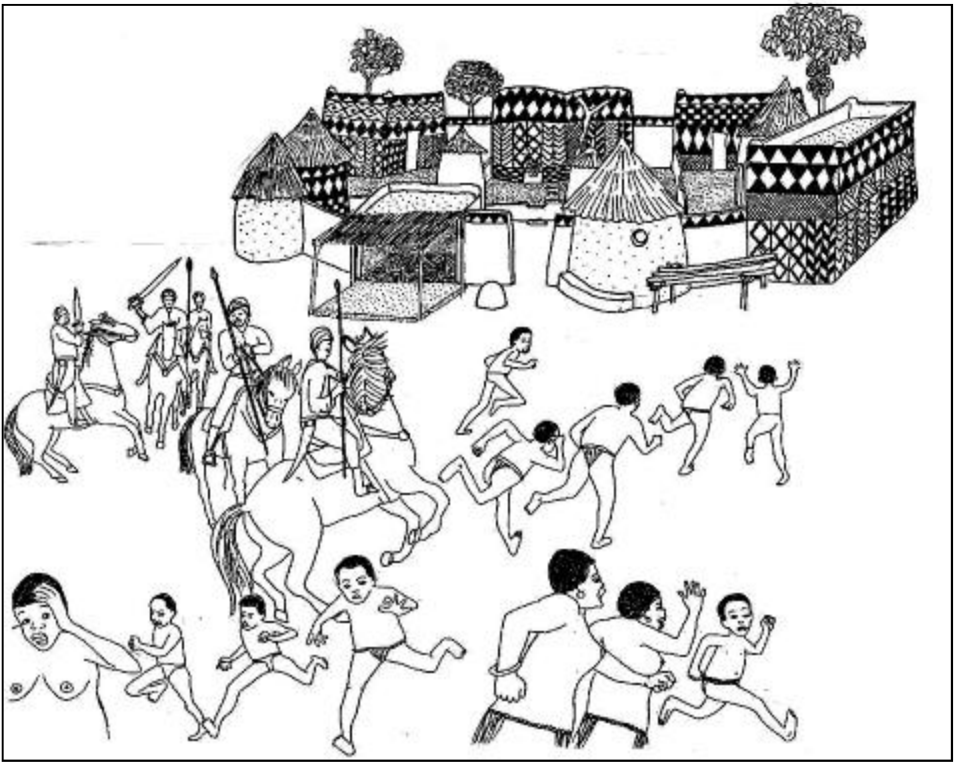
Zambaruma tiine bam
 deen nan na ye najara kem
 lanyirani tun, Dagwana tiine
 pwa bam ma loori ba zane, su
 ba ta zeni-ba gamba sum jam
 baya ni. Benwaani ba deen
 wari ba nana bam.

Maɗa kam Alfa Hano wulu na yi
 Zambaruma tiine bam pe tun na tu
 o ba o ti tun (1870 maɗa ni),

Dagwana bam
 pe wum ma tweri
 swan si o di

Zambaruma tiine bam yagi ba
 wel-dano tutuji dlu na yi gamba
 sum jam dum tun. Zambaruma tiine
 bam laan ma nuni daani ba vu ba
 jeni Leo di Sati tuni dum takari ni.
 Ba laan zigi daani mu ba zu Nuna
 tiine tuni di Kasina tuni dum, ba cogi-di taan, ku vu ku
 yi bina fiinta. Ba deen jaani nana bam kuntu tuni dum
 ni, ba mai ba ki gamba mu. Ba yeni ba jaani badonne ba
 ve ba yagi ba pai mu, ba daari ba weli ba badonne bam
 tuti kogo kum wuni. Zambaruma tiine bam baara kogo
 deen yi murr-tunu (5000). Baara 5000 kum kuntu
 wuni, baara muru (1000) mu dogi sise ba mai
 ba ki jara, ba cogi tuni dum zanzan.
 Tunni dlu ba na wu cogi tun deen yi
 dlu na pe-ba naani di sise didaani
 sabu tun mu. Kantu maɗa kam ni nan ku

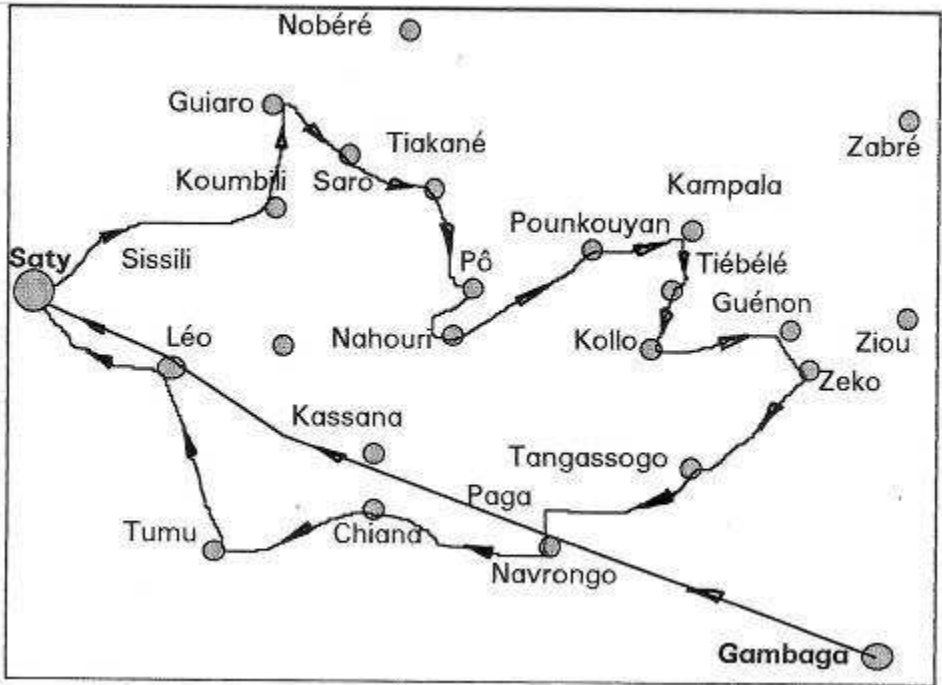
yi səbu-pogo kum mu nɔɔna dɛɛn di. Tɔnni dɔlu na wu se

yi di zaŋi si di
 di tuŋi di jaŋi
 dɔdaani ba tin,
 Zambarɔma bam
 cɔgi tɔnni dɔm
 kuntu mu fasi.
 Nii-na nyɔnyugu
 kulu na brɔ
 Zambarɔma bam
 dɛɛn na tɔgi

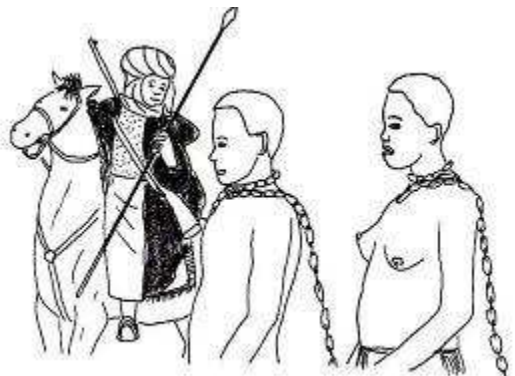
cwɛŋɛ kalu ba mai ba zuuri Kasɔna tɔnni dɔm ba cɔgi-di,
 ba jaani-ba ba mai ba ki gambɛ tin:

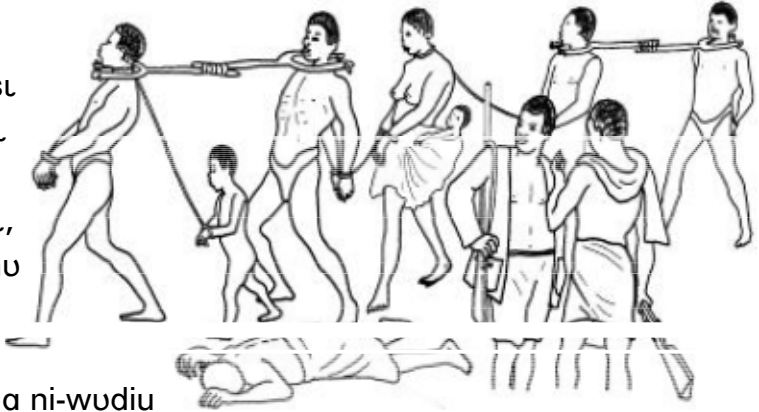

Balu na yəni ba yəgi
 gambə sɪm tɪn, dɪ daa
 jooɾi ba jaanɪ-sɪ ba ve
 ba yəgi mu. Ba yəgi-ba
 ba paɪ kuntu mu taan ku
 vu ku kwaari Togo bube
 dɪm.

Zambarɪma tiinə bam na
 cəgi Kasɪna tɪnɪ dɪm
 tɪte tɪn, ku warɪ ku ta ku
 ti. Ku dɛ daanɪ mu ku pa
 tɪnɪ dɪdonnə paari dɪ saari dɪ
 daa tərə. Ku ta dɛ kuntu mu
 yɪ varɪm jəgə dɪ daa ba
 daga. Zambarɪma tiinə pamaɲna
 bam dɛen nan ba jɪgɪ

tutuɗi didoŋ si
 ba taa ma nai
 ba ni-wɗiu.
 Kuntu ŋwaani,
 gambaɗe sum mu
 ba jaani ba
 yegi sɛbu, ba
 mai ba yegi ba ni-wɗiu
 di ba najara zila.

Kasɓa badonne bam tutu di deen togi ba ki kam dum
 kuntu: beŋwaani ba tutu deen ba jigi wel-dɔno. Ba
 badoonne jaani ba curru naa ba kwɛ ba mai ba ki gamba
 ba yegi ba paɗ. Badonne di ma ki wel-dɔno di
 Zambarɓa tiine bam, ba jaani gamba di mina, di
 kamana, di wɛɛnu dwi dwi ba ve ba pa-ba.
 Ba deen mai Kasɓa bam di Nuna bam (Fra) ba bei nu
 Gurunsi mu. Gurunsi dwi tu wudoŋ mu deen wura, o yiri
 na yi **Hamar**ia. O di togi o yi Zambarɓa tiine bam
 najara yige tu didua mu. Wuntu deen ma vin Zambarɓa
 tiine bam pe wum o yiri na yi Babato tun ni bina 1894
 maza ni. O na ki kuntu tun, o ma wani o la Gurunsi tiine
 najara-kere bam o ki daani, si ba weli daani ba zeli ba
 duna bam. Ba janji didaani ba, ku vu ku yi maza kalu
 nasara na tu tun mu. Nasari sum tum dum mu pe
 Zambarɓa tiine bam tulin cogum dum laan ti.

Nii-na lietena Sanuani na tagi taani dlu tun (taani dum
 kuntu wu "Burkina ta-doore tɔno kum" wuni mu, tɔn-bu
 yige 274 wuni) :

«Nizwɛɛri bugɛ jagwiɛ bubɛ dɪm ni nɪ mu, Zambarɪma naa Jɛrɪma tiinɛ balu na diini sise ba mai ba kɪ jara tun, bagratu nunji da, ba ba ba jɛni Wal-Walɪ nɪ Mamprusɪ tiinɛ wunɪ, (Ghana tɪv jazɪm sapalɪ nɪ). Ka maŋa kam nɪ dɪ Dagwana bam jɪgɪ jara mu dɪ ba tɛkɛri tɪnɪ dɪm. Zambarɪma tiinɛ bam ma wɛli dɪ Dagwana bam, ba ja gambɛ ba yɛgɛ, ba mai ba yɛgi ba pwɛɛru, dɪ ba najara zula dɪ ba su-lwaanu. Ba kwe gambɛ sɪdonnɛ ba kɪ ba pamaŋna bam wunɪ

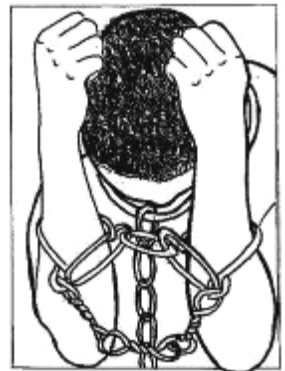
Gurunsi tiinɛ bam kɔgɔ mu dɛɛn dagɪ zanzan

Pawɛɛru tɪlu dwi maama na wu Nizwɛɛri tɪv kum nɪ tun tɔgɪ Zambarɪma tiinɛ bam kwaga mu. Ku na yɪ Tuaregɪ tiinɛ, dɪ Fulbɛ tiinɛ, dɪ Gwalɪ, dɪ Bambara, dɪ Hawusa tiinɛ. Dwiɛ yam kuntu maama sɛ Isilam tiinɛ drapo kum Zambarɪma tiinɛ bam dɛɛn na zɛɛni tun mu. Ba kɔgɔ kum yɪ baara murr-fugɛ (10 000)

Gadiari lietena wulu ba na mai ba bɛi Baba-To tun, mu jigi cɔgɪna bam kuntu ba na jɪgɪ fuunɪ tun yigɛ tu. O kɪ bɪna fugɛ-yarpɛ mu Gurunsi tiinɛ bam wunɪ, o cɔgɪ Gurunsi tiinɛ tɪnɪ dɪlu maama o na dɛ dɪ wu o kɛ tun mu lanyɪranɪ»

12. Gambɛɛm

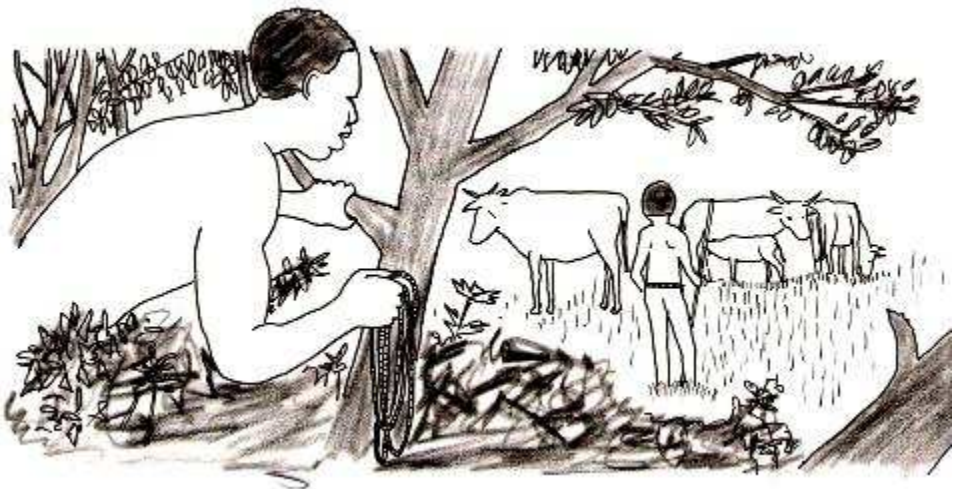
Kasɪna tɪnɪ dɪm dɪ dwi dɪlu maama na wu Gwalɪnɪan dɪ Dagwana tɪv kum laŋa nɪ tun nɛ bɛɛsa mu kuni zanzan gambwɛɛm laŋa nɪ. Ba dɛɛn jaanɪ-ba ba ve ba yɛgi ba paɪ mu ya-farɪ wunɪ. Ba yɛgi-ba ba paɪ pipimpiinɛ dwi maama

mu (ku na yi : Mande tiine, di Ywarlba tiine, di Hawusa tiine).

Pipimpiine bam di yeni ba yegi gamble sum kuntu ba ve ba mai ba tuni mu, naa asawe ba di daa joori ba ja-ba ba vu ba yegi ba pa je sudonne ni, naa bu-nie yadonne ni. Zambaruma (Jeruma) tiine bam mu tiini ba pa gambleem tiini di na dam.

Faɗa tun, dwie tiine zanzan deen manɗi ba jaani noona mu ba ve ba yegɗe. Ba nan yeni ba jaani-ba ba duna wuni mu. Noon-noonu deen daa ba te o tɗi, o yi baaru yoo, naa kaani yoo, naa bu yoo, ba tɗi təkəri noona wai ba jaani-ba ba mai ba ki gamble ba ve ba yegi ba pai.

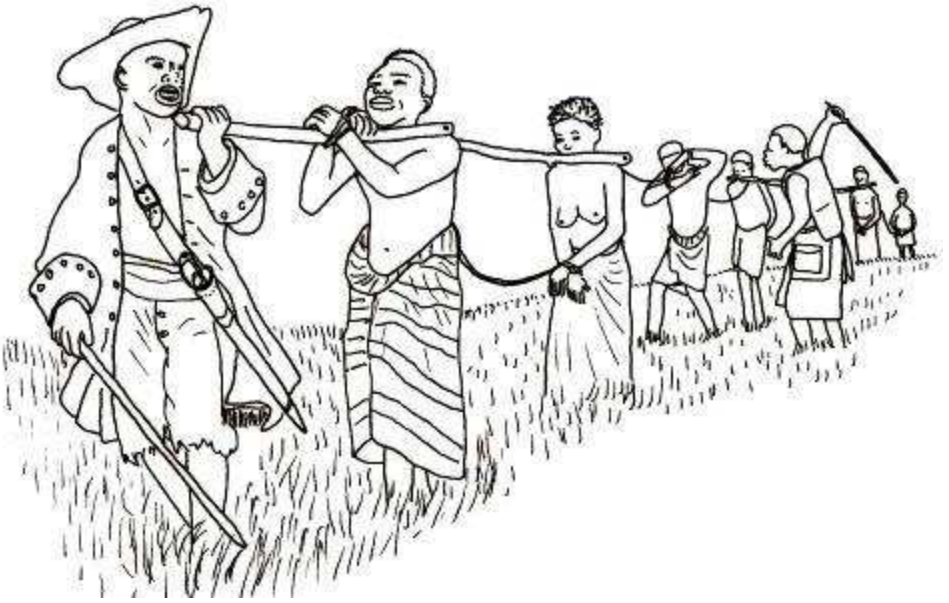

Bina 1510 manɗa kam ni mu, Espanyi pa-faru wum deen pe ni, si ba taa jaani non-zwænu tum, ba ve ba yegi ba pai Espanyi tɗini didonne di na wu Ameriki lugu ni, si ba taa ma tunɗa. Kantu manɗa kam ni mu, Espanyi tiine bam puli ba yegi gamble sum, non-zwænu tum buba

tɪnɪ dɪm pwa bam tee nɪ. Ba dɪ kɪ nɪ Pɔrtwɪgɛ tiinɛ bam dɛɛn na kɪ te ku loori bam, ba ma ba te nɪnɪ kulu ba na maɪ ba bɛi "Osean Atlantiki" buburu tɪm tɪnɪ dɪm tɪn mu. Ya-duŋa kam kuntu nyɔɔrɪ dɪm zanzan dɛɛn varɪ tɪnɪ dɪm kɔgɔ kɔgɔ mu ka ja ka ba. Kɔgɔ kum kuntu dɪ dɛ ku zu wu-cɔgɔ pipiu kum kuntu wunɪ: Fransɪ tiinɛ dɛɛn kɪ ba kuri Senegalɪ, dɪ Gambi, dɪ Siera Leoni buba yam nɪ mu, ku wɛli dɪ Benɛ tɪɪ kum nɪ dɪ. Ku daarɪ Peyi-Ba tiinɛ, dɪ Inglisi tiinɛ, dɪ Danua tiinɛ dɪ dɛɛn ma yɛgi ba gambɛ Kodivwaarɪ dɪdaanɪ Gold Koust nɪ. (Je sɪm kuntu yɪra mu tuntu zɪm zɪm, ku yɪ: Ginɛ, dɪ Liberia, dɪ Kodivwaarɪ, dɪ

Ghana ku wɛli dɪ Nizwɛria mu.) Fuunɪ dɛɛn mu jɪgɪ nasaru sɪm sɪ sɪ zu nɔn-zwɛɛnu tɪnɪ dɪm wu sɪ tɪtɪ nɪ. Nasaru sɪm kuntu dɛɛn kɪ ni mu dɪ nɔn-zwɛɛnu tɪm, sɪ ba taa yɪ bam zɛnnɛ, ba taa zuurɪ nɔn-zwɛɛnu tɪnɪ dɪm wunɪ ba jaanɪ gambɛ sɪm ba tui ba yɛgi ba pa-ba nɪnɪ kum ni nɪ. Ba na yɛni ba ja gambɛ sɪm; sɪ wú vu ku ve cwælu (kilomɛtra) biɛ biɛ mu sɪ sɪ laan ma yɪ nɪnɪ kum ni dɪm.

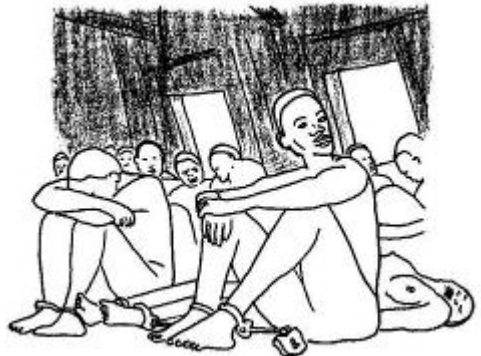

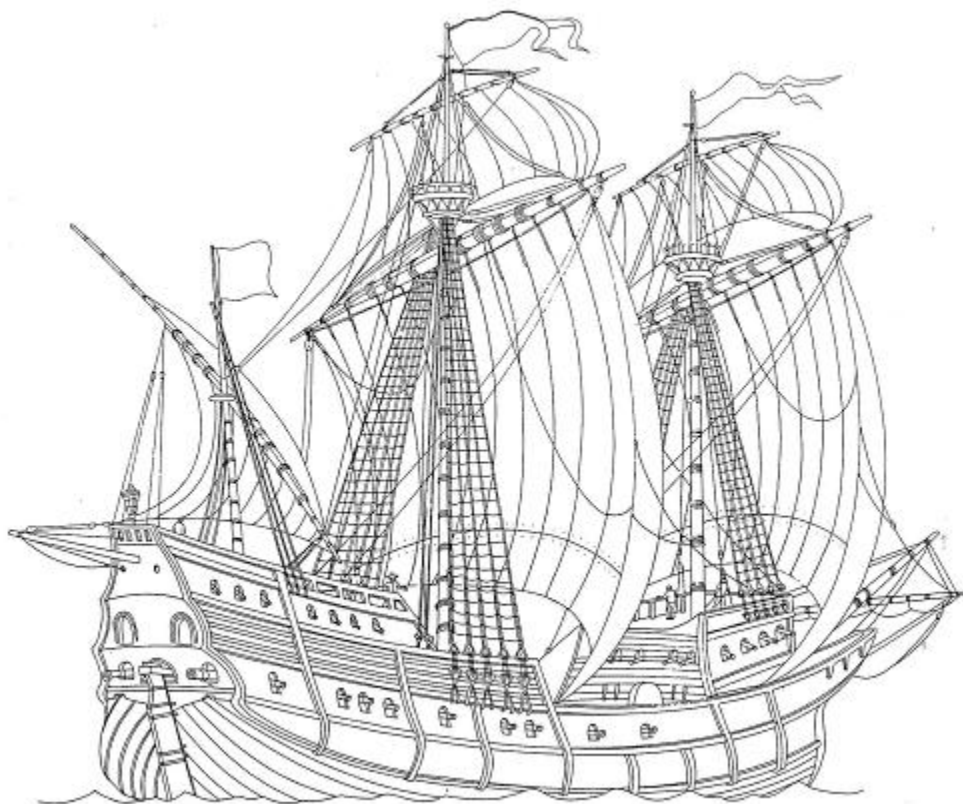
Ba yəni ba tonji gambe sɔm da-kwaga ni mu, ba laan la la-ba di ɲum naa asawɛ di capunnu naa di da-ywə. Ba tonji da-kwaga ni kuntu mu ba vu taan, ku ve ni cwælu biə biə te. Gambe sɔm kuntu cicoro wai ku tu cwəɲə ni, beɲwaani vəɲə kam tɪtɪ dai mwali, wudiu di ma tərɛ sɪ ba ta di lanyɾani, ba maa ta magi-ba di da-lwaanu, yi wɪa ta jɪɟi-ba ka wəli da.

Kəm dɪm kuntu pɛ gambe dwe miliyɔɔru nana (8 000 000) sɪ na tɪɟi cwəɲə ni. Ba daa wu wani sɪntu ba ja ba yi nɪɪɪ kum ni sɪ ba yəɟi ba pa nasari sɔm. Beɲwaani bɛɛsa yam dɛɛn mu dwe nanzwənə dam.

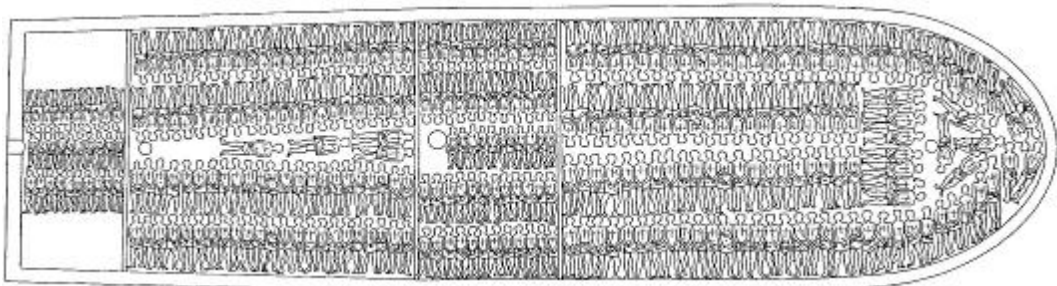
Bɪna biə yatɔ wunɪ, nɔn-zwəənu miliyɔɔru fugə (10 000 000) mu ba jaanɪ ba loɲi tɪɪni.

Balu di nan na tɪɟi nabwəəru tɪm wunɪ tɪn, di dwe miliyɔɔru tɪtɔ (3 000 000).

Ba yəni ba vɔ gambɛ sɪm dɪ capunnu mu nabwæru tum wunɪ, ba pa ba pɪnɪ pɪnɪ daanɪ. Yaara yam kuntu ba na yəni ba na nabwæru tum wunɪ sɪ ba ma ba zɪgɪ Afriki (nɔn-zwænu tu kum) nɪ ba yi Ameriki tun wal ku yi

semɛna yana (4), naa yardu (6).
Nɔɔna balu maama na yɛni ba tu
nabwæru tum wuntu tun ba li-ba ba
di nɔɔɔ kum wuntu
mu.

Ba na jaani-ba ba
yi Ameriki, ba kwe-
ba ba yɛgi ba paɔ
nɔɔna mu si ba taa
maa tuɔa.

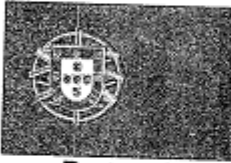
Gambe bi wuntu, fugɛ (10%) balu na jɛgi
yu-yoɔo tun, ba yɛni ba zaasi bantu mu,
yi ba tuɔi yɔɔo tutuɔi, naa ba taan
nyaani gwaaru, naa ba taa tuɔi da-lwaru
tutuɔi mu. Ku na ba yi kaana bam,
bantu taa tuɔi sɔɔɔ wuntu tutuɔa mu , ku
na yi wudiu kem naa asawe ba taa nii ba tiine bam bie
baɔa ni. Gambe sum badaara bam (90%) mu tuɔi karu
wuntu, ku na yi lwanu, di mumunɛ, naa nanwalɔ di
wænu dwi zanzan tutuɔa. Ku de kuntu mu, yi nɔn-zwænu
miliyɔɔru kɔɔo kɔɔo tuɔi ti ma pa Ameriki di tɔɔɔ
diɔdonnɛ zanzan na jɛjɛru di ma di duuni.

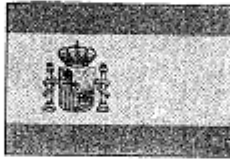
Ku yi : Portwigaali, Esipanyl, Franst, Peyi-Ba, Anglisi (Grandt Bretanyl), Danemarıkl dɛ Ameriki mu.

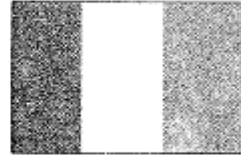
États-Unis

Portugal

Espagne

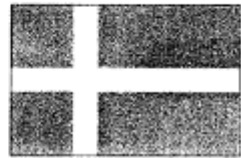
France

Pays-Bas

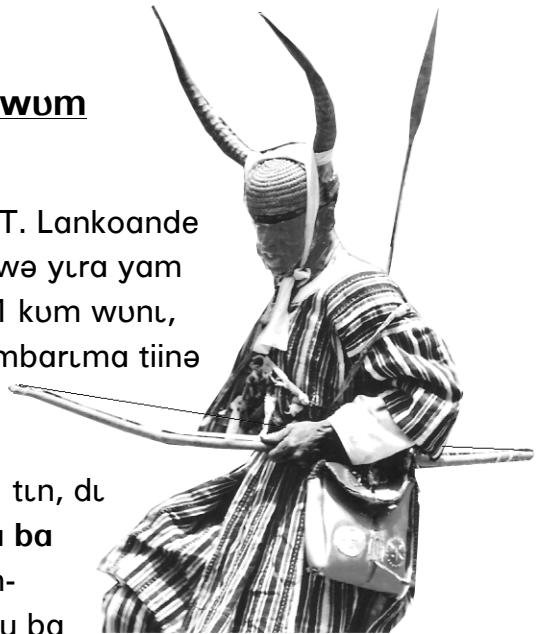
Grande-Bretagne

Danemark

13. "Gurunsi" bɛtarbu wum nuɲi yən?

⇒ Ku na yi tɔnɔ kulu Salif T. Lankoande na pupunɛ "Burkina Faso dwɛ yɛra yam kuri" ŋwaanɛ tun, tɔn-vɔɔ 41 kum wunɛ, yɛrɛ dɛm kuntu kuri yi: «Zambarɛma tiinɛ bam ba na nuɲi Nizwɛerɛ tun, mu lɛni bɛtarbu wum kuntu o ya na yi <guru-si> tun, dɛ ba dwi taanɛ ba wɛ: <**Luku ba zɔuru-ba**> . Bɛŋwaanɛ Zambarɛma tiinɛ bam dɛɛn na tu ba

ba ba cɔgɛ Gurunsi tiinɛ tunɛ dɛm tun, ku yi bɛna 1860 - 1899 maɲa kam nɛ mu. Kantu maɲa kam nɛ Babato dɛɛn

mu yi ba yigə tu, wuntu dɛɛn ma kuri nɔɔna balu na dana zanzan tɛɛnɛ dɛɛm wɛnɛ tɛn, o wɛli o pamaja bam wɛnɛ. O na kuri-ba kuntu tɛn, o ma pa ba di liri sɛ luguru yi taa zuuru ba yɛra. Ba dɛɛn ma-ba ba bɛi <gur-si> mu yi dɛ zɛm laan wɛli daanɛ dɛ maɛ dɛ bɛi nɛ <Gurunsi> .

⇒ Ku nan daa na yi nɔɔna balu na nɔɔnɛ faɲa wɛɛnu tɛn tee nɛ, bantu wɛ, bɛtarbu wulu na yi <gurunga> tɛn yi Bɛllɛ bɛtarbu mu. Gurunga kam lagɛ ka ma ka brɛ Gurunsi tiinɛ bam nɔn-bu dɛdua mu. Bɛllɛ bam bɛtarbu wum lagɛ o ma o brɛ dwi dɛlu na yi <gaa nɔɔna> , naa <balu na yɛri kulu kulu> tɛn mu.

⇒ Ku nan daa na yi Lietena Marɛkɛ wulu na tu o ba tuɲɛ Bɛllɛ tɛs kum nɛ, bɛna 1909 maɲa kam nɛ tɛn tee nɛ, wuntu wɛ, sɛ <Guruga> kam yi dwi dɛlu ba na maɛ ba bɛi Songhayɛ tɛn tiinɛ bɛtarbu mu. Bɛtarbu wum kuntu kuri mu yi **dwi dɛlu na wu goni bɛkɛri pɛnɛ** tɛn. <Gurunga> nan na yi nɔɔnɛ dɛdua tɛn, ba kɔgɔ kum laan ma ji Gurunsi dɛ Bɛllɛ bam taanɛ.

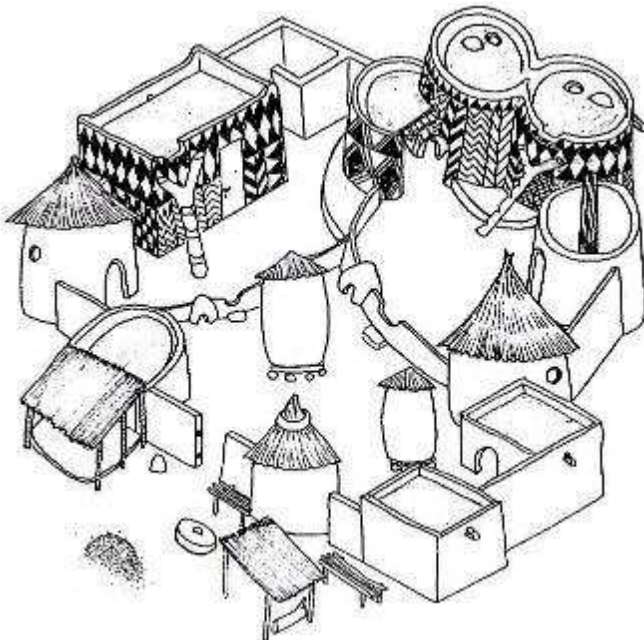
⇒ Ku nan daa na yi baaru wudoɲ yɛrɛ na yi A. W. Kardinal, bɛna 1920 maɲa kam nɛ tɛn, wuntu wɛ, <Grunshi> kum yi <grunga> kɔgɔ mu nɛ Bɛllɛ bam dɛ Dagwana bam na bɛi te tɛn. Bɛtarbu wum kuntu dɛ faɲa Grɛkɛ tiinɛ bɛtarbu wulu na yi < **balu yi na wu puuru tɛn** > , tɛ kuri yi bɛdwɛ mu. Nɔɔna balu maama Bɛllɛ dɛ Dagwana dɛɛn na te tɛn mu ba maɛ ba bɛi kuntu.

⇒ Ku nan daa na yi nɔɔnɛ wudoɲ yɛrɛ na yi Ratri, bɛna 1932 maɲa kam nɛ, wuntu wɛ sɛ <Gurunsi> bɛtarbu wum kuri mu yi <**gaa wu nɔɔna**> .

⇒ Ku nan daa na yi E. Bonvini tee ni, wuntu wi si <Gurunsi> butarbu wum yi Bellè butarbu mu. Berjwaanu Bellè deen mai ba təkəri tūni dūm maama ba bəi kuntu mu. Ba na pupuni <guyo> «bərə» ba wəli di <rumsi> «vara» ku laan yi <gu-rumsi> ku kuri mu «**ga-bəro vara**». Tuntu wú pa dí ni kulu njwaanu ba deen na zəli-ba ba jaana ba mai ba ki gambə tɪn kuri mwalɪ mwalɪ.

Ku nyi di <Gurunsi> deen ya yi goonə butarbu mu. Maŋa kalu kam Zambaruma tiinə bam nan na tu ba cəgɪ Gurunsi tiinə tūni dūm tɪn, butarbu wum laan ma jagɪ je maama.

Lele kuntu, Kasɪna di Nuna tiinə, di Nankana mai butarbu wum kuntu ba ma bri ba tɪtɪ dwi dūm mu.

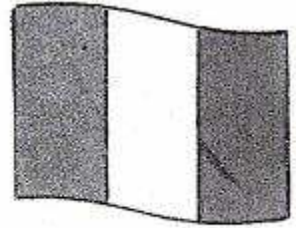

14. Fransu tiinē dam-təro maŋa

Maŋa kam Fransu tiinē bam na yi tɪn, mu Hamaria kɪ wəl-dɔŋɔ ni-mɔrɔ dɪ lietena Vule, o zu Fransu tiinē bam pwə, sɪ ba taa nii bam baŋa nɪ bɪna 1897 kum maŋa kam nɪ. Kuntu ma pa Fransu tiinē bam sɛ ba nii Gurunsi tiinē tɪnɪ dɪm baŋa nɪ. Wəl-dɔŋɔ kum kuntu kwaga nɪ mu lietena Sanuanɪ wulu na yi Fransu tiinē pamamɔna bam yigə tu tɪn, zəni Hamaria yɪ ba zəli Babato dɪ o nɔɔna bam. Ba na zəli-ba tɪn, mu laan pɛ Gurunsi tiinē bam jɔŋi ba tɪtɪ dɪ Zambarɪma tiinē bam bɛɛsa yam.

Ku pulim nɪ tɪn, Kasuna bam dɛɛn sɛ ba jɔŋi Fransu tiinē bam dɪ ba wu maama mu, ba na zəli Zambarɪma tiinē bam ba tɪw nɪ tɪn ŋwaanɪ. Ama dɪ ku maama, ba wu wanɪ ba lu Fransu tiinē bam dam dɪm kuri nɪ. Bɛŋwaanɪ Fransu tiinē bam tu sɪ ba jɔŋi-ba ba taa te mu. Ba tɛro kum wunɪ nan yɪ sɪ ba taa ma-ba ba ma tɪŋɪ ba wubuŋa mu.

⇒ Tɪw kum nɔɔnɪ maama maŋɪ sɪ o sɛ **tɪtɪŋ-dɛɛra** mu. Da mu ba pɛa sɪ a yɪ baaru ba dwi maama, ma tɪŋɪ kafe o pa tɪw kum yigə tiinē bam. Tɪtɪŋa yam kuntu dɛɛn yɪ: Di-lɔɔm, dɪ cwe-farɪ dɪ cwe-bini kwɛɛm, dɪ vula kuum, dɪ tweeru jɛrim dɪ wəənu dwi dwi. Ku nan yɪ tɪw kum tɪtɪ dwi dɪm pwa bam mu maŋɪ sɪ ba nii ba na wɪ ba kɪ kulu maama tɪn baŋa, sɪ ku kɪ.

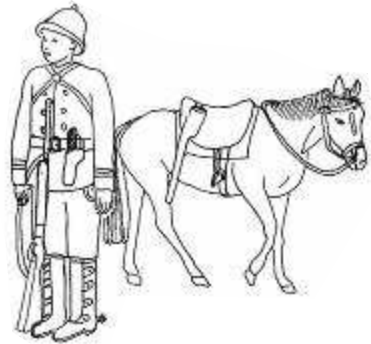
France

Capitaine Paul Voulet

⇒ Fransi tiinē bam ta ma jaanl nɔɔna badonnē ba kɪ ba **pamaɲa** wunl, sɪ ba taa tuɲɪ ba pa-ba.

⇒ Ba ta ma jaanl badonnē ba ma **varl dam**. Ba yəni ba wai ba pai ba varl lwannu dɪ nyasaɲa-ba mu dɪ wəənu tɪdonnē ba wəli da.

⇒ N na kɪ wonɔ n cɔɟɪ, baá pa n ɲwɪ mu.

⇒ Ba ma ta pai ba ɲwɪ ba **yuu lampoo**.

⇒ Maɲa kadoɲ nɪ, baá pa nɔɔna nuɲi ba daarl ba sɔɲɔ tiinē, ba vu yigē yigē ba tuɲɪ ɲwɪɪru tɪlɪ na yɪ funfun tɪ ba jɪɟɪ kuri tɪn ɲwaanɪ.

Nɔɔna zanzan mu tagɪ pwɛɛru dɪ dam tutuɲa dɪ lampoo kum ɲwaanɪ ba duri ba vu maɲɪ Kodɪvwaaɪ dɪ Ghana nɪ.

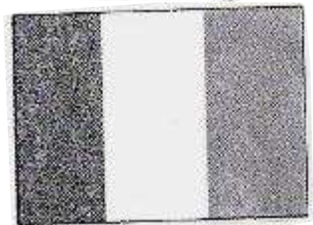
Maɲa kam nasarl sɪm lagɪ sɪ lɔ nɔn-zwəənu tɪlɪ kum sisənē yam tɪn, sɪ wu jeeli nɔn-zwəənu tɪm dwi ɲwɪa kam na yɪ te, sɪ ma ba lɔ sisənē yam kuntu.

Kuntu mu te ba lɔɟɪ kasɪna tɪlɪ kum kuni bule :

Kasɪna tɪlɪ kum bɔka dɪdua wu Gold Koust wunl mu (= Ghana, Anglɪsi tiinē mu te da), ku daarl kukum bɔka dɪdua dɪ wu Fransi tɪnɪ dɪlɪ dɛɛn na yɪ Hot-Senegal-Nizwɛɛɪ tɪn wunl (ku lagɪ ku ta nɪ, Burkina tɪlɪ kum dɪ tɪnɪ dɪlɪ na batwarɪ dɪdaanɪ ku tɪn wunl).

Grande-Bretagne

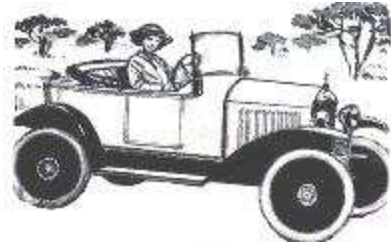

France

Dí nan na lagɛ dí nii nasarɛ sɛm dan-təro kum kuntu zəni Kasɛna mu ku ma ku kwɛ ba tuu:

⇒ Dan-təro kum kuntu mu pɛ dwi dɛ dɛdonɔ **jara ti** kasuɔu nɛ. Dan-təro kum kuntu mu ta zəli Zambaruma tiinɛ bam Gurunsi tiinɛ tuu kum nɛ.

⇒ Ku ma ta pa Kasɛna bam kɛ **cwe-farɛ cwɛɔɔ** vɛɔɔ ŋwaanɛ. Cwe sɛm kuntu maa zəni-ba, ku paɛ ba waɛ ba kwe ba wəɛnu ba yɛgi ba paɛ, yɛ sɛ ta paɛ zɛla ya dwi ya dwi zuurɛ ba tuu.

⇒ Kulu na wɛli da tun, nasarɛ dan-tərə bam ta purɛ **karadi** mu kasɛna bam ŋwaanɛ.

⇒ **Fransɛ dɛ Inɔslisi tiinɛ taanɛ** mu kasɛna ma zuurɛ tuunɛ dɛdonnɛ, naa asawɛ ba maɛ ba ŋɔɔnɛ dɛ tuunɛ dɛdonnɛ nɔɔna.

⇒ Ku na ba yɛ **sɛbu** jɛgɛ nɛ, kasɛna di SFA mu. Sɛbu kuntu mu Kasɛna maɛ ba yɛgi ba zɛla, lugu baɔa maama wunɛ. (Ku na ba yɛ Kasɛna balu na wu Ghana nɛ tun, bantu dɛ di Ghana sɛbu kum mu).

⇒ Dan-təro kum mu ta pɛ soonim dɛlu na yɛ nasara nyum tun zu kasuɔu. Dɛ pɛ ba lɔ **dɔgɛta dɛ kapu-lwərə sam**. Duntu mu ta pɛ ba zɔ nɔn-biɛ bam yawuru cuum lwɛ (vagɛsinasun).

Ba yəni ba zɔ nɔɔna bam dɔɔm yawuru lwe, dɛ paa lwe, dɛ kacuɛ, dɛ menezwiti, dɛ tambwala dɛ yawuru tudonnɛ lwe mu.

⇒ Ba kugi vula di pɔmpɔa mu, si ku pa Kasɩna ta ma nai na-ɲuna ba nyɔa.

15. Wænu tɩlu na kɩ tɩ kɛ tɩn bɩtar-yum

Bɩna **1484** maɲa kam nɩ mu:

Ubri puli **Bəllə paaru** dɩm kuri Wagadugu nɩ.

Bɩna **1680** maɲa kam nɩ mu:

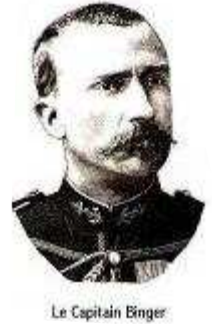
Asanti (Gambwɛn) paaru dɩm kuri puli.

Bɩna **1860** seeni mu: **Zambarɩma** jilɛjugu kum tu ku ba ku jani Dagɔɲɔ nɩ. Ba pɛ dɛɛn mu yi **Alfa Hano**.

Bɩna **1870** seeni mu: Alfa Hano tuga yi **Gazare** lani o yuu nɩ.

Blna **1880-1883** seeni mu: **Babato** lani Gazare yuu ni.

Blna **1887-1890** maɗa ni mu: **Kapiteni Benzwe**
kaagi tɔni o nii, yi Cakani tiine pa-o
dige si o pɛni da.

Blna **1894** maɗa ni mu: **Hamaria** wulu na yi
Gurunsi tu yi Zambarɔma tiine bam
ja-o dam ba ki ba pamaɗna wuni tun,
vɔn Zambarɔma tiine bam ni.

Blna **1896-1897** maɗa ni mu: Vule di Sanuani zu Belle
di Gurunsi tiine tɔni dum. Kantu maɗa kam ni
mu Hamaria ki **wɛl-dɔnɔ ni-mɔrɔ** kum di Fransu
tiine bam Sati ni, o se si Fransu tiine bam taa nii
bam baɗa ni tun.

Blna **1897** maɗa ni mu: Fransu tiine jɔɗi **Wagadugu** tun.

Blna **1898** maɗa ni mu: Fransu di Britaniki tiine maɗi daani
ba lo **sisane** yalu na pɔɔri Gurunsi tiine tɔni
dum tun. Ku ma pa ba kanyiɗe kam laan ti.

Blna **1919** maɗa ni mu:
Hot-Vɔlɔta kuri pulim nasara dam kuri ni.

Blna **1932** maɗa ni mu: Ba kwe Hot-Vɔlɔta ba ce ba ki tɔni
didonne ni. Ba ce-ku ba ki Kot d'Or, di Sudan
kulu na ɗɔɔni Fransu tiine taani tun, ku laan wɛli
di Nizwɛeri wuni.

Bɔna **1947** maɗa nɛ mu: Ba joori ba kwe Hot-Vɔlɔta kum ba joori ba kɛ daantɛ, nɛ sisɛni dɔm na maɗɛ dɛ yɛ te bɔna 1919 maɗa nɛ tɛn.

Bɔna **1958** maɗa nɛ mu: Ba sɛ cullu tɔnɔ kum (kɔstitution), yɛ ba pa **Morisi Yameogo** ji Hot-Vɔlɔta dayigɛ pɛ (Prezidan).

Maurice Yaméogo

Bɔna **1960** maɗa nɛ mu: Cam 8, da 5 dɛ dɔm nɛ, Hot-Vɔlɔta te ku tɛtɛ (ɛndependansɛ).

Bɔna **1966** maɗa nɛ mu: Cana 1, da 3 dɛ dɔm nɛ, pamaɗna jɔɗi Hot-Vɔlɔta tuu kum yigɛ, yɛ lietena Kolonɛl **Sangule Lamizana** ji yigɛ tu.

Sangoulé Lamizana

Bɔna **1966** maɗa nɛ mu: Cam 2, da 13 dɛ dɔm nɛ, ba joori ba tiɗi Hot-Vɔlɔta paartɛ dɔm ba pa dɛ joori dɛ da lugu kum cullu tum cwɛɗɛ.

Bɔna **1974** maɗa nɛ mu: Cam 2 kum wuntɛ, ba cɔgi lugu kum cullu tum yɛ pamaɗna joori ba jɔɗi paartɛ.

Bɔna **1978** maɗa nɛ mu: Cam 5 maɗa nɛ, Sangule Lamizana di yigɛ, o ma ji lugu kum pɛ (Prezidan), ku maɗɛ dɛ lugu kum cullu cwɛɗɛ kam.

Bɔna **1980** maɗa nɛ mu: Cam 11, da 25 dɛ dɔm nɛ, **Seyi Zerbo** cugi Sangule Lamizana paartɛ yuu nɛ.

Seyi Zerbo

Bɔna **1982** maɗa nɛ mu: Pamaɗna yigɛ tiinɛ jɔɗi tɔw kum yigɛ, ba pa **Zan-Batisti Wedraogo** wulu na yɛ Komandan yɛ o kwɛri o yɛ dɔgɔta tu pwɛɛru tɔn wunɛ tɔn, jɔɗi yigɛ.

Jean-Baptiste Ouédraogo.

Bɔna **1983** maɗa nɛ mu: Cam 8, da 4 dɛ dɔm nɛ, Kapitenɛ **Toma Sankara** jɔɗi paaru, o puli revolwisɔn kuri (CNR).

Thomas Sankara

Bɔna **1984** maɗa nɛ mu: Cam 8, da 4 dɛ dɔm nɛ, Hot-Vɔlɩta tɔw kum yɛrɛ dɔm lɛni dɛ ji **Burkina Faso** tɔn.

Bɔna **1987** maɗa nɛ mu: Cam 10, da 15 dɛ dɔm nɛ, ba gu Toma Sankara yɛ Kapitenɛ **Blɛzɩ Kɔmpaore** jɔɗi tɔw kum yigɛ.

Bɔna **1991** maɗa nɛ mu: Cam 6 maɗa nɛ, tɔw kum cullu tɔnɔ kum paaru dɔm na tɔgɛ te tɔn tiɗi dɛ kɛ bɔna tu. Blɛzɩ Kɔmpaore ma di yigɛ o ma ji pɛ (Prezidan).

Blaise Compaoré

Bɔna **1998** maɗa nɛ mu: Cam 11 maɗa nɛ, Blɛzɩ Kɔmpaore daa ta joori o ji pɛ (Prezidan).

Bɔna **2005** maɗa nɛ mu: Cam 11 maɗa nɛ, Blɛzɩ Kɔmpaore daa ta joori o ji pɛ (Prezidan).

Kwær-yum tɔlɔ na pɔpɔnɔ tɔŋɔ kum wɔnɔ tɔn
mu tɔntu:

	tɔn-vɔɔru :
1. Lugu baŋa kuri pulim	3 - 5
2. Tɔnɔ kuri na puli te tɔn	5
3. Cibɛli kuri na puli te tɔn	6 - 8
4. Cibɛli paarɔ dɔm kuri na puli te tɔn	8 - 13
5. Cibɛli tu-balwa bagratu kuri na puli te tɔn	13 - 15
6. Sɔŋɔ Natru kuri na puli te tɔn	15 - 17
7. Sɔŋɔ II kuri na puli te tɔn	18 - 19
8. Kayaa kuri na puli te tɔn	20 - 21
9. Poo kuri na puli te tɔn	22 - 23
10. Kampala kuri na puli te tɔn	24 - 25
11. Cakaanɔ dɔ Jaro pwa bam	26
12. Zambarɔma tiinɛ na cɔgɔ tɔnɔ te tɔn	27 - 33
13. Gambɛɛm	33 - 39
14. "Gurunsi" bitarbu wum nurji yɛn ?	39 - 41
15. Fransɔ tiinɛ dam-tɛro maŋa	42 - 45
16. Wɛɛnu tɔlɔ na kɔ tɔ kɛ tɔn bitar-yum	45 - 48
Kasɔna tɔnɔ kuri pulim dɔ nasarɔm	51 - 98